

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto.

XLIII. L.

1923

9. številka

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina septembrovega zvezka:

1. Prof. dr. R. Nahtigal: † Vatroslav Jagić	465
2. Marija Kmetova: V metežu. (Dalje prih.)	476
3. Cvetko Golar: Z miro in kadilom	489
4. Anton Novačan: Peter Kobula	491
5. Juš Kozak: Dota. (Dalje prih.)	504
6. Pavel Karlin: Noč	512
7. Ivan Zorec: Kraljevič Marko. (Dalje prih.)	512
8. I. A. Krylov-B. Vdovič: Osel in slavec	518
9. Dr. Pavel V. Brežnik: Bretonsko slovstvo. (Konec.)	519
10. Književna poročila	523
Fran Albrecht: Tone Seliškar: Trbovlje. — M. J.: Damir Feigel: Po strani klobuk. — K. Dobida: Slovenska moderna umetnost. — Dr. Ferdo Kozak: Nové evropské umění a básnictví. — Ivan Zorec: Josip Kozarac: Tena. — Ivan Zorec: Milan Begović: Na smijana srca.	
11. Kronika	527
Ivan Zorec: † Milan Ogrizović.	

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 90 Din, za pol leta
45 Din, za četrto leta 22:50 Din, za inozemstvo 105 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 10 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo
se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Dr. J. Kelemina:

Pesnikova osebnost.

(Odlomek iz «Uvoda v literarno vedo».)

Zanimanje za pesnikovo osebnost ne izvira samo iz neke radoznalosti za življenske okoliščnosti moža, čigar pesniška dela smo čitali in vzljubili, marveč nam je dandanes ustvarjajoč individuj važnejši kot njegova snov. Ta za-
dobi za nas svojo veljavo šele, ako smo opazili, da jo je obdeloval človek, ki občuti na svoj način, ki ga moremo umeti. V tem zmislu smemo reči, da je človek za nas zanimiv predmet, zanimivejši kot njegovo delo, katero pride za nas v poštev kot izraz določene pesniške osebnosti. Dandanes se vprašamo manj, kaj se pripoveduje, kot pa, kako se pripoveduje; danes smo manj lačni snovi, a smo postali artistični. Nepobitna resnica se zdi, da nikdo ne more ustvarjati genijalnih del, kdor ni sam genijalen.

Tako sta torej kritični literarni vedi odkazani dve temeljni nalogi: analizirati ustvarjajoči individuj in pa njegove stvaritve; oba dela zavisita med seboj kot temelj in pa zgradba, a tvorita celoto, ker je potrebno, reducirati literarne elemente na njih psihični korelat: to je, kritična analiza se «razširi» v sintezo. Ocenjujoč organizem umetnine kot prirodni izraz ustvarjajoče osebnosti, smo pripoznali i subjektivni i objektivni strani individualnega umetniškega udejstvovanja njeno upravičenost.

Da je treba iskati ključ za umetnikovo delo v njegovi osebnosti, ni tako novo spoznanje, kot da se literarna veda z njim ni mogla ali ni umela okoristiti v dovolj izdatni meri; starejše biografije so dostikrat bolj zmes življenskih dat in anekdot, kot pa resen poskus vpostaviti med pesnikom in njegovimi deli tesen spoj v navedenem pravcu. Razliko in razvoj metod lahko zasledujete v «Allgemeine Deutsche Biographie», ki je ena največjih zbirk in ki je imela kot sodelavce pač vse važnejše literarne

zgodovinarje. Površnost strese brže bolje svoje blago na knjižni trg; metodično delo ga gnete in prireja, zgledujoč se na zgodovinski, socialni ali naravopisni vedi.

Naloga, analizirati osebnosti, pripada diferencialni psihologiji. Cilj takim razpravam je pa lahko stavljen različno. Na bistveno psiholoških tleh se kreta preiskovalec, ako si skuša raztolmačiti zgodovinsko delovanje umetnikovo kot učinek njegove duševnosti, ki nam je kot nekaj singularno-slučajnega podana empirično.

Tudi ako je naloga stavljena v tej omejenosti, se meša v diskusijo vprašanje o razmerju med individualno psihološko enkratnostjo in transsubjektivno zakonitostjo, med historično pogojenostjo in immanentno nujnostjo. Opis kake duševnosti se s čisto psihološkimi sredstvi ne dá izvršiti — scilicet, ako človek ni neomejen «psihologist». Kot druga in višja naloga je stavljena torej: odkriti v očitovanjih te in one zgodovinske osebnosti nečasovne vrednote in nadzgodovinske spoje, razbrati iz individualne in časovno pogojene dejanstvenosti tako rekoč nje metafizični zmisel.

Razlika med enim in drugim načinom razpravljanja postane jasna, ako pregledujete katero izmed številnih začetniških del, kjer skuša avtor svojega pesnika podvzeti pod neki psihološki tip in na temelju psihofiziološke strukture in pogojenosti izkazati njega delovanje kot «nujen» izraz pesniške osebnosti. V takih razpravah ne pridejo prav do veljave vprašanja, ki jih hoče, recimo, razrešiti Simmel v svojem Goetheju (Lipsko, 1918); tukaj si postavi pisatelj nalogo, določiti duhovno zmisel Goethejeve eksistence. Pod duhovno zmislijo razume razmerje Goethejeve osebnosti in njenega udejstvovanja k velikim kategorijam umetnosti in intelekta, prakse in metafizike, narave in duše — in pa razvoj, ki so ga te kategorije doživele z Goethejem. Razmotriva se o zadnjih kakovostih in motivih pesnikove duhovnosti, ki oblikujejo in določajo njegovo pesniško in znanstveno delo in njegovo svetovno naziranje, skratka, «prafenomen Goethe», ki odseva iz stoterih izjav. V tako stavljeni nalogi se ne išče šele spoznavanje duhovne osebnosti, temveč njeno umevanje, ne vprašuje se za posamičnosti, temveč za spoje med njimi; v središču stoji pri takem preiskovanju nekako naziranje o osebnosti, koje se skuša raztolmačiti tretjim osebam s pomočjo naših velikih duhovno-zgodovinskih pojmov, pripadajočih našemu svetovnemu in življenjskemu naziranju. V Goethejevem slučaju, kjer imate pred

sabo efekt 80letnega najbogatejšega življenja in ustvarjanja, obeta delo tudi uspeh; a vse to je bolj filozofska vežba, kot pa literarno-zgodovinsko opravilo.

Kot najbližja naloga literarne vede se nam potemtakem razkriva analiza določene ustvarjajoče osebnosti s psihološkimi sredstvi. Svrha temu delu je, ustvariti za nadaljnja preiskovanja sigurno izhodišče; to, kar si želi literarni kritik, so **psihogrami**, na katere more nadovezati svoje študije, v katerih potem ne bodo podane nekeke impresije, ampak ki bodo dovedle do fundiranih izsledkov. Takih »dušepisov« je na pobudo s psihološke strani res nekaj sestavljenih, toda vse premalo za potrebe literarne vede. Literarni kritik, ki hočeš nočeš sestavlja za svoje namene take opise, noče s tem pačiti poklicnih dušeslovcev v njihovem delu, marveč predpostavlja njihove izsledke in zakonitosti kot nekaj trdnega; vsekakor ni njegova krivda, ako temu ni tako. Veliko bolj kot kake anomalije, ki so seveda tudi važne, zasleduje on v svojem objektu one procese in habituelne ureditve, ki se v neki izmeri ponavljajo v celih skupinah individuev. Tako je n. pr. iz psihologije vidnih občutkov in zaznav dobro znano, da je sposobnost razlikovanja barvnih kvalitete pri posameznikih razvita zelo različno in ponajvečkrat omejena na majhno število. To dejstvo je treba ugotoviti v kakem ustvarjajočem duhu, da se more najti razlaga za ubožnost njegovih barvnih zaznav; ali pa nadalje za njega nezmožnost, gledati telesno itd.

Opazovanja se zgostijo v sistematskih pregledih v konstrukcijo tipov, predvsem tipov pesniške fantazije. Kajti poleg splošno umljivih elementov, ki jih na sličen način lahko doživi vsakdo na sebi, iščemo v pesniku to, kar doživi stvariteljski duh sam. Treba je ugotoviti vlogo produktivne fantazije, katere organizacija se danes vendar ne presoja heterogeno, v celotnem ustroju pesniške individualnosti. Pri posameznem pesniku upamo doseči kolikor toliko točno merilo za obseg, oblikovalno zmožnost in izvirnost njegovih stvariteljskih zmožnosti. Iz celotnih opazovanj zraste slika literarne osebnosti, bolj točna kot jo je mogel podati s svojimi lagodnimi metodami kritik starejše dobe, ki je podajal pač bolj splošne impresije. Bistveno je seveda, da so preiskovanja v resnici izčrpna in se nanašajo na vse faze pesnikovega razvoja.

Taka preiskava vendar ne bo smela izžveneti v absolutno oceno; v kako uvrstitev ustvarjajoče osebnosti. Ko je namreč preiskovalec določil vrsto, obseg, jakost izvestne darovitosti, ko

je ugotovil materialno svojevrstnost kakega individualnega udeleževanja kot notranjo psihološko in zgodovinsko nujnost, je zadostil genetski metodi študija, kakor ga zahteva naša doba.

Psihična osebnost nam je podana z zakonitostjo poteka psihofizioloških procesov, s prvotno svojebitnostjo duševnih funkcij in z vsebino psihičnih dožitkov.

Psihični dožitki so odvisni od vnanjih in dostikrat nameravanih vplivanj; so izpremenljivi in podvrženi slučajem; nasprotno pa imamo v svojevrstnem poteku psihofizioloških procesov in v svojebitni kakovosti funkcij stalno jedro kake duševnosti. Da gre tudi dožitkom pri stvarjanju važna vloga, bo pokazala razprava.

Kot viri za študij pesnikove duševnosti so nam na razpolago izjave pesnikove, izjave tretjih oseb o pesniku in slednjič material, zadobljen iz pesniških del samih. Težkoča, prodreti v procese pesniškega ustvarjanja, je ista, kot dobiti vpogled v potek dušnega dogajanja vobče. Res, da imamo od pesnikov samih opise procesov inspiracije in prvega zanošenja domislic, toda vsi ti podatki so daleč od znanstvene točnosti; ti podatki niso prosti predzavzetosti, ker niso sestavljeni v tvornem momentu, temveč so rezultat naknadnega razmišljanja o stvari. Poročila, ki jih dobimo na ta način, ne vsebujejo tudi razlage o vzrokih ustvarjanja — in ravno to bi želeli vedeti.

Pesnikova osebnost se zrcali v vsem njegovem pesniškem delovanju. Celoto lastnosti kakšnega umotvora imenujemo njegov stil; specijalno one lastnosti, ki imajo svoj izvor v kaki določeni osebnosti, lahko imenujemo stil osebnosti. Iz pesnitve se dá osvetliti pesnikova osebnost in narobe: pesnikova osebnost nam daje ključ za umevanje njegovih del. Stil je fizijognomija duha in manj varljiva od same osebnosti. Seveda se mora to sklepanje od stilističnih opazovanj na avtorjevo duševno organizacijo vršiti s primerno opreznostjo; predpogoj za točnost sklepanja je: da se pesnik kreta v svojem jeziku naravno in neprisiljeno; da ne pokriva svoje notranjosti s plaščem konvencionalnosti, klasičnosti ali tipizujoče korektnosti. Refleksije na smotrenost izraza zabrišejo lahko prvotno bistvenost. Pa tudi, ako je jezik adekvatno izrazilo misli, je še opozoriti na težkočo, da spaja kaka osebnost v sebi lahko najprotivnejše tendence in stremljenja, ki jim avtor kot mojster jezika more dati najprimernejšega izraza. Vsekakor bodo za tak študij bolj hvaležne predvsem relativno čisto odrejene, statično v sebi počivajoče duševnosti, ki jih odlikuje nekaka zlata enostranost.

Sicer pa se mora študij stila tesno okleniti razvoja, ki ga je doživel avtor kot človek in umetnik. Govor ni pesniku podan kot mrtvo orodje, temveč kot organska živa tvorba, ki raste in se izpreminja. Poznati bo treba tudi pesnikove vzore, da moremo presoditi, v koliko je pod tujimi vplivi, ali si je ustvaril jezik sam kot voljno orodje. Določiti je treba na podlagi celotnega materiala, ali govori avtor splošen literarni jezik ali ima sam svoj stil.

Dandanes se ne priznava nobena kakovostna razlika več v funkcijah in procesih psihofiziološkega aparata pri umetniku in neumetniku, temveč samo jakostne razlike.

Umetniška darovitost počiva, tako smemo smatrati, na stopnjevanju treh različnih duševnih funkcij: na stopnjevanju in rafinaciji sprejemljivosti vtisov zlasti pri višjih čutih (vid, sluh); na stopnjevanju notranjega ^{več občutkov} podeljanja sprejetih vtiskov po sintetski in kombinujoči fantaziji ter po emocijah; in na stopnjevanju vseh funkcij, udeleženih pri čutno nazornem prikazovanju in ponavljanju notranjih dožitkov (v govorici, z roko ali glasovi). Te tri točke moramo nahajati v osebi, ki naj ji damo naslov produktivne pesniške individualnosti.

Psihofizična organizacija pesnikova in njeno obratovanje tvori sicer izhodišče našega študija, a baš obravnavanje teh vprašanj eksperimentalnim potom preseza delokrog in zmožnost literarne vede; v tem oziru bo morala pričakovati izsledkov psihofiziologije in induktivne estetike. Literarni študij nima neposredno opravka s psihofiziološkimi primarnimi procesi, ki se gode v pesnikovi duši (občutki, zaznavami), temveč s pesnikovimi predstavami, temelječimi na onih čutnih dožitkih in izraženimi v govorjeni ali pisani besedi. Človeška govorica pa ni samo preprosto ponavljanje predstav, temveč samostojna oblika mišljenja. Vendar pa: ker imamo v psihofizični konstituciji in v njenih najelementarnejših procesih objektivne temelje za pesnikov osebni stil, smo primorani pritegniti tudi ta vprašanja v krog svojih opazovanj; vsled pomanjkanja drugih pripomočkov si skušajo preiskovalci vsaj ustvariti nekako splošno sliko pesnikove telesne organizacije, zlasti, v kolikor so prizadeti višji čuti. Čim bolj je v pesniku razvito kako občutno področje, tem jačji odmev se bo našel v njegovem stilu in narobe; podrobnejša razmotrivanja o tem slede v poglavju o stilu.

Kar se tiče intenzivnosti doživljanja in zmožnosti izražanja, je navadno, da ti dve sposobnosti pri enem in istem individuju

nista enako razviti; zlasti formalna nadarjenost rada zaostaja za intenzivnostjo duševnih dožitkov. Sto in sto ljudi je, ki čutijo prav tako globoko kot veliki in največji umetniki in ki so v svojem estetskem ^{in kalten} zadržanju tudi sposobni, to globoko čuvstvo kar najtočnejše izolirati napram mišljenju in stremljenju; kar jih pa razlikuje od umetnika, je to, da jim slučajno nedostaja prirojena zmožnost, ustvariti vidne, slisne ali jezikovne tvorbe, ki nosijo to čuvstvo (Deri).

Vzrokov za zgodovinski nastop genijalne osebnosti ne poznamo, potemtakem tudi njenega nastopa v izvestnem trenutku ne moremo v naprej preračunati. Lahko pa zasledujemo njen razvoj v zgodovinski pogojenosti.

Taine je razlikoval tri činitelje, ki vplivajo odločujoče na oblikovanje osebnosti: la race, le milieu, le moment. Pod prvim imamo umeti prirojene podedovane darovitosti, ki jih človek prinese s seboj zaeno z različnostmi, ki izvirajo iz temperamenta in telesne strukture; preiskovati je nadalje milje, v katerem živi ta «pasma»; nikdo namreč ne stoji osamljen na svetu, marveč ga obdaja narava in drugi ljudje; sekundarni učinki vplivajo na podedovane darove, fizične in socijalne okolnosti preoblikujejo naturel, ki je vanje postavljen; učinkuje podnebje; politične sile so za narode tako merodajne kot vzgoja, poklic, bivališče, življenski pogoji za posameznika. Pod tretjo točko, glede katere se Taine ni natančneje izrazil, moramo umevati časovne razlike v vtisih, ki se očitujejo, n. pr. v nekih idealih in tipih, v gledaliških razmerah itd. Staro izumre in novo vzklije «v momentu» in potrebno je, iz tvoriteljskih sil razložiti izpremembo dob.

Da imamo v navedenih točkah odločujoče činitelje za tvorbo duševnosti, ni dvoma; samo da je težko oceniti njih pomen in vpliv pri nekem objektu in jasno opredeliti enega proti drugemu.

N. P. Rodovniki nam dajejo n. pr. zanimiva opazovanja, toda ne zakonov, ki bi nam potrjevali, da je po tolikih in tolikih rodovih moral nastopiti genij, obdarjen z izvestno vsoto kakovosti; vsaj mi ne moremo odkriti te zakonitosti. Veda, ki skuša izvajati duševne lastnosti kake osebnosti iz njene pripadnosti k tej ali oni «rasi», tudi še ni izpričala nad vsak dvom svoje upravičenosti; anarhistične in mistične velejitete, ki so bojda izvirna hiba slovanskega rodu, so predobro znane tudi drugod.

Kako to, da pričenim izgleda jizik (Dalje prih.)

Marija Kmetova:

⟨Nadaljevanje.⟩

V metežu.

Po pomolu se je zibala množica, dišalo je po parfemu in morju, toalete so se prelivale v mavrico barv in po morski gladini so se ostro bleščale zlate, bakrene, rdeče in zelene niti solnčnih odsevov. Kakor ogromne perotnice so žareli rožasti oblaki na modrozelenkastem nebu in pri Sv. Justu so peli zvonovi.

Roko v roki sta stopala s počasnimi koraki Andrej in Tina — zdaj že nekaj mesecev gospa Gornikova — in sta molče motrila pestro promenado in barvasto morje. Andrejev obraz je bil kakor samo jadro miru, Tina pa je bila v bogati in lepi obleki vseč sama sebi in občutila je ubranost svojih lastnih telesnih oblik in to, kako je človek v lepi obleki vendarle ves drugačen, bolj umirjen in bolj samozavesten.

«Kod blodi zdaj Tone,» je dejal Andrej in se smehljaje zagledal v daljo preko morjá.

«Kako moreš biti tako neokusen,» ga je zavrnila Tina in je odmaknila svojo roko od Andrejeve.

«Kaj sem te užalil, Tina? Nikar, razumeti me moraš. Toliko sreče je v meni, zares toliko prave, čiste sreče, da so se mi ne nadoma zasmilili vsi ljudje in mi je kar tako mimogrede prišla tudi misel na Toneta.»

«Pa te prosim, da o tem ne razmišljaš več.»

«Saj ti je vendar vseeno, saj je tujec zate!»

«Je — in tudi zate bodi. In po grobu ne brskaj.»

«Kako si ostra, Tina! Pa imaš nemara prav. Oprosti.»

«Andrej — o čem drugem razmišljaj rajši.»

«No? O tebi, kako te imam rad? Tega sem prepoln in prav to je moja sreča.»

«Vem — vem — in prav zato...»

«Kaj, Tina?»

«Ah, saj veš! Kaj se nalašč izmikaš?»

«Zdaj vem — avto!» Andrej se je prisiljeno nasmehnil.

«Vendar!» je vzkliknila Tina. «No?»

«Torej ti je še vedno v mislih ta preklicani avto.»

«Seveda mi je v mislih in čudim se ti, Andrej, ko toliko praviš, kako me imaš rad, pa da mi kar koj ne izpolniš moje prve želje, ki sem ti jo sploh izrekla.»

«In jaz spet se čudim tebi, Tina, da moreš imeti še kako željo, zdaj, ko sva vendar dosegla vse — ko sva združena na veke!»

«To si ti — jaz sem pa še nekaj čez.»

Skoraj bi se bilo zmračilo Andreju čelo, a je le nalahno zavzdihnil in dejal:

«Da ti povem resnico, Tina, jaz sploh nisem vnet za avtomobile. Motilo bi me tisto neusmiljeno hreščanje in drdranje krog hiše.»

«Jaz — jaz! Pa jaz?»

«Ti si jaz — in jaz sem ti.»

«Pa si se ujel! In jaz sem ti, si dejal. Torej?»

«Vem, zgodilo se bo, kakor želiš. Pa je skoraj škoda denarja za tako neokusnost.»

«Joj, Andrej, kaj sem se zmotila? Ti skopariš?» se je zaničljivo obregnila Tina in pogledala Andreju v obraz.

«Krivična si, Tina. Menim, da nimaš pravice misliti takih misli; nimaš povoda za to.»

«Očitki? Andrej — kaj ti je žal denarja?»

«Tina, kako moreš!»

«Res, res — pustiva te suhoparnosti. Pa avto le dobim?»

«Dobiš.»

«Potem je vse prav. Si hud?»

«Če bi hotel biti, pa ne bi zmogel tega.»

«Da ti ne bo žal!»

«Česa?»

«Tega, da ne moreš biti hud name.»

«Zakaj, Tina? Kam meriš?»

«Nič, nič. Kar tako pravim. A vse je mogoče.»

«Skrivnostno govoriš.»

«Ženska sem. Sfinga!»

«Res, a tebe poznam in sem brez skrbi.»

Že je hotela reči Tina «revež», a je molčala in skoraj jo je bilo sram, da ni v njej iskrenosti do Andreja, ko ga je videla v tolikem zaupanju. Tedaj se je zgenila in dejala:

«Poglej, poglej, Meta naju pozdravlja!»

In že je pohitela k Meti in Andrej se je prijazno smehljajal.

«Čestitam, čestitam!» je vzklikala Meta in segla obema v roke, Tina pa je povzela:

«Da sem gospa Gornikova, kajne? Že dobro. Dnevi tihe sreče so že minuli, zdaj pridejo slavnostni dnevi. Povabim te.»

«Če bo vseč gospodu soprogu?» je smehljaje vprašala Meta.

«Vprašaj,» je namesto Gornika odvrnila Tina in je že okrenila pogled. «Rižnarjeva dva! Kakor bi se bili zmenili. — No, gospa Melanija, poglej me v novem svetu! Dober dan, gospod profesor! Vse dobro? Vse zdravo? In še vedno sije solnce? Prav, prav, že vidim na vajinih očeh, kako vama je dom ves zlat v duši. Jaz pa proslavljam sebe in ves svet in — avtomobile. Ha, ha, Andrej, te je speklo? Torej — pozdravljeni vsi skupaj — z menoj vred!»

Take Melanija še ni bila videla Tine in kar do besede ni prišla in tudi Rižnarju je bilo čudno, Meta pa si je grizla ustnice in je premišljala, je li to maska ali čista resnica. Andrej je bil spet pomirjen, radostno je pogledaval Tino in bi jo bil najrajši objel sredi promenade in še one tri poleg.

«Poldi!» je mahoma vzkliknila Meta in vsi so se ozrli.

Poldi Bizjakova je prišla mimo v čudoviti, našopirjeni toaleti, vsa začudena je premerila družbo, potem je nalahno sklonila glavo in ni rekla besede in je šla mimo.

«O!» se je začudila Meta.

Stopila je za Poldi in jo privedla, a besede so bile tako lesene, da je Tino kar zmrazilo, vendar ji ni pošla dobra volja in je dejala:

«Veste kaj, slavna gospoda: danes je petek — v nedeljo, če vam je prav, vas vse povabim na izlet. Prav?»

«Tina, saj ne veš, če ...» je hotel ugovarjati Andrej.

«Če jim je všeč? Pa seveda.»

«Prav,» je odvrnila Meta. «Pa kam?»

«V Koper bi šli,» je dejala Tina. «Kajne?»

In vsi so bili zadovoljni in so določili uro odhoda, le Melanija je dejala, da ne bi utegnila, pa jo je zavrnila Tina:

«Ah kaj, tvoj dom ti le ne bo odšel za en dan!»

«Včasih je dovolj trenutek za to,» je odvrnila Melanija, Tina pa se je le nasmehnila in dejala:

«Dom in tako dalje — saj veš — Melanija, jaz in dom ... Pa kaj, saj prideta — lepo bo.»

Tudi Poldi je obljubila, da pride, pa je nenadoma prebledela in se zazrla v eno točko. Tini je šinila kri v lice, Gornik pa je že glasno pozdravljal:

«Gospod doktor, gospod doktor, stopite bliže!»

Pirc je svečano pozdravil vso družbo, že je hotel iti mimo, pa se je v sunku ustavil in dejal:

«Sami znanci, kakor vidim — in novoporočeni par, koliko sreče za en sam pogled!» Ironično se je nasmehnil, Poldi ni pogledal, Tini pa je segel v roke in ta je brž povzela:

«V nedeljo v Koper — greste?»

«Kar tako — v naglici — kako bi presodil?»

«Greste?» je spet hitela Tina, ne da bi sama vedela zakaj.

«Velja. In zdaj zbogom!»

Priklonil se je in odšel, da je Gornik še stekel za njim in mu povedal kraj in uro odhoda. Poldi je vztrepetala in je bila nenadoma nenaravno živahna, Meti pa je bila vsa komedija všeč, oprijela se je Tine in Poldi, Gornik pa se je pridružil Rižnarjevima in izprehajali so se še po pomolu, dokler se v mraku niso razšli.

V jutru je bilo morje vse belo kakor sneg in še bolj beli so bili galebi, ki so se vreščaje spreletavali nad širno planjavo vode in so se bráteli s solničnimi žarki. V ladjah so podhrtevali stroji kakor zajete zveri. Mestne hiše pa so bile vse težke v dremavici in so se skoraj ustrašile solnca.

Tina je bila vso noč v nemiru, venomer se je izpraševala, ali je bilo prav, da je povabila tudi Pirca in zdaj pa zdaj se ji je zasmilil Andrej. Ta pa se je z otroško radostjo veselil izleta in je bil vesel, da bo imela Tina lep dan. O Pircu ni imel niti najmanjše zle misli, še dobro mu je delo, da bo Pirc videl, kako je Tina zadovoljna v novem zakonu.

Že je bila vsa družba na pomolu pri ladji, ki je bila pripravljena, da se odpelje v Koper. Le Pirca ni bilo še in Poldi se je venomer ozirala in vendar ni hotela, da bi bil kdo opazil njeno pričakovanje. Tik pred odhodom ladje je prišel počasi Pirc, kakor bi se slučajno izprehajal ob obrežju in je še prav pazno motril galebe.

«Brž, brž, gospod doktor!» mu je zaklicala Meta in ga potegnila za roke na krov ladje, kjer so drugi že stali in v nekakem prisiljenem veselju so se pozdravljali v brezpomembnih besedah in ladja se je jela obračati in je odplula od brega.

«Tako, zdaj pa kar v Ameriko,» je dejal Pirc in pogledal Andreja.

«Ubogi Mlakar,» je rekla Poldi in ošinila Tino z zasmehljivim pogledom.

Rižnar je kakor v zadregi zakašljaj, Melanija je pogledala Tino izpod čela, Meta se je nasmehnila Pircu, Gorniku je bilo sitno, a Tina je odvrnila:

«Kakor je komu dano.»

Vsem je bilo sitno, le Poldi se je smehljala in dodala:

«Na račun drugih.»

«Daj, ne kvariva jutra, Poldi,» je vzkliknila Tina, «in ne vlačimo noči v dan! Tako. Zdaj pa, prosim, živimo v lepem jutru in bodimo veseli, gospoda.»

«Izvrstno,» je dejala Meta, «tako je prav.»

Poldi se je ozrla vstran in je skomignila z rameni, Pirc pa bi se bil skoraj zasmel na ves glas. Pristopil je k Melaniji, ki se je bila malo bolj daleč od drugih zazrla v morje, naslonil se je na ograjo in dejal:

«Kako vam je v tej nečisti družbi, gospa?»

Melanija se je zdrznila, ga pogledala in vprašala:

«Kako — nečisti?»

«Tako — saj vidite: današnja slavljenca sta izšla iz razporoke, gospa Meta je ločena žena, Bizjakova je ločena po notranjosti, jaz pa — saj veste, sem kakor hudobni duh v tej čestiti družbi. Edino vi in vaš mož sta, kako bi dejal, sta po vseh formulah zakonski par na desno in levo in v sredo.»

«Torej čistost v nečistosti — tudi nekaj,» je odvrnila Melanija in se spet zazrla v morje, ki je lomilo solnčne žarke v vseh odtenkih najnežnejših barv.

«Gotovo — tudi nekaj,» je povzel spet Pirc in dodal: «Če je namreč iz prepričanja.»

«Seveda je, polovičarstva ne poznam — to je bolezen.»

«Prav,» je dejal Pirc. «Pa dovolite, da vam nekoliko potipam žilo: kaj vam ni nikdar žal tega?»

«Česa?» se je začudila Melanija.

«Te poštenosti, recimo, saj tako ji pravimo v življenju.»

«Ne, Bog varuj, poštenosti mi ni žal.»

«Ni? Hm, prav, vendar — kaj ne vidite včasih lepših barv onkraj svoje ozke meje?» je dodal Pirc in se pomenljivo nasmešnil.

«Vidim, seveda jih vidim, a kar je — je.»

«Torej ste pošteni nekako iz obupa, kaj?»

«Tako mora biti.»

«Mora? Kdo vas sili?»

«Čistost doma.»

«Kaj je to?»

«Jasen račun v sebi in pred možem in otrokom.»

«In pred Bogom in ljudmi, da ne pozabite?»

«Tudi.»

Melanija se je vzravнала in izzivajoče pogledala Pirca, češ, kaj mi hočeš in zakaj?

«Gospa, nočem vas vzburjati, saj sem vas bil prej prosil dovoljenja. To je kar tako, pogovor, besede.»

«Vem.»

«Dobro — mi je prav, da ne sodite nápak mojih besed. In — še to — vi res ljubite svojega moža in ste mu vdani iz ljubezni?»

«To zahteva čistoča doma,» je že nekako v nejevolji odvrnila Melanija.

«Dom — to vam je vse?»

«Vse.»

«Potem ste nemoderna ženska,» je dejal Pirc in je bil čisto resen.

«To mi je dejala tudi moja sestrična Tina.»

«Tudi ta? Verjamem, zakaj ona je popolnoma moderna ženska.»

«In take imate radi, vi, moderni moški!»

«Seveda,» je dejal Pirc, «laže nam je pri njih.»

«Dom?»

«Kaj to! A niso tako zagrizene v jasne račune, kot ...»

«Jaz — kajne? In obojestransko laže „gledate lepše barve onkraj svoje ozke meje“ — po vaših lastnih prejšnjih besedah. Čudno.»

«To je naš čas — nič ni čudno, taki smo zdaj. Vi pa ste iz prejšnjih časov, ko je bila žena — žena, mož — mož, mati — mati.»

«Zdaj pa?» je vprašala Melanija.

«Je žena ljubica, da ne rabim ostrejšje besede, mož ljubimec in ne le svoje žene, mati, mati pa je — iz koketnosti.»

«Kaj želite vi?»

«Ah jaz — moj Bog — ničesar! Zdaj — prej — potem — same komedije! Vse me zanima, a v ničemur ne bi hotel obstati.»

«Duševni brezdomovinec.»

«Res — dobro ste povedali. — Pa, mimogrede, kako sodite Tino?»

Melanija se je zdrznila, ker je dejal le «Tino» in je koj nekaj zaslutila, odvrnila pa je:

«Smili se mi.»

«V tej sreči?» se je navidezno začudil Pirc.

«Tudi v tej sreči.»

«Ki ne verjamete vanjo?»

«Da bi ji ne odtekla!» je dejala Melanija in se ozrla po drugih.

Pirc je ujel njen pogled in se je tudi on ozrl po ostalih. Poldi in Meta sta se pravkar zasmejala, Rižnar in Gornik pa sta bila

v živahnem pogovoru, Tina je sedela bolj zase ob ograji in je navidezno poslušala ta dva, vendar ji je bilo videti, da je bila ves čas v mislih pri Pircu. Kljub zunanji razigranosti jo je bilo prej vendarle zaskelilo, ko je bil Pirc omenil Ameriko in tudi Poldine besede so jo bile užalile. Vendar bi se ne bila za vse na svetu hotela izdati in zato je vse prevlekla s smehom in kakor da ne razume zbadljivke. Preteklosti je hotela uteči na vsak način in je hotela živeti zdaj le v naročju novih darov bogastva. V teh dneh po poroki je bila do dna spoznala še bolj kot v Mariboru pri materi, da se je bila spet zmotila in da Andrej le ni njen človek, da ni oni, ki bi bila vsa njegova, ampak jo je bolj in najbolj prevzel njegov denar in udobnost zaradi denarja, ki ga je potrebovala. Vendar je imela Andreja rada po svoje, vseč ji je bil zaradi dobrote in mehkobe, saj je storila z njim, kar je hotela. In vseč ji je bilo, ker je bil Andrej tako srečen poleg nje in jo je le gledal in občudoval in je celo hvalil njene napake. Da je ljubezen zares slepa, to je spoznala Tina v teh dneh do dna pri Andreju in se je skoraj bala, da bi kdaj spregledal. In da ni čutil ne videl, kako je ona večkrat v mislih vse drugod — pri Pircu in njegovih besedah, temu se ni čudila, vendar jo je včasih nekaj nehote zmotilo, da bi ga bila rada kdaj podražila zaradi Pirca, a se ji je koj nato Andrej zasmilil in je molčala.

Zdaj je vstala s sedeža na krovu in je zaklicala:

«Gospoda, zdi se mi, da bomo kmalu na cilju!»

Vsi so se ozrli in so res zagledali v bližini Koper, ki je plaval proti njim in se smehljal pod vedrino nebá. Meta je pristopila k Tini in dejala:

«Hočem — nočem, moram ti reči, da si lepa, Tina.»

«Kako bi ne bila!» je zmagoslavno odvrnila Tina.

«Tako lepo ti je?»

«Tako lepo.»

«Prav zares?»

«Zares.»

«Veseli me,» je dejala Meta, «saj te imam še vedno pred očmi od takrat v Barkovljah, ko si pela žalostinke.»

«Jobove psalme,» je v smehu odvrnila Tina.

«Prav Jobove, res.»

«Tisto — kje je že to! Zdaj izvirajo vse druge pesmi.»

«Torej poješ himno življenju?»

«Živim to himno! In pijem, pijem — vse hočem izpiti do dna.»

«Pazi, da ne prideš pre zgodaj do dna, Tina, ondi je grenkoba!»

«Do dna je še daleč.» Čutila je, da jo Pirc posluša in razume vsako besedo, zato so bile njene besede še bolj močne, nalašč izzivajoče in v hipu se je okrenila in dejala:

«Pozor — zdaj smo tu. Moji gostje ste — zato, prosim, kar naprej.» In odmaknila se je, da so šli vsi mimo nje in tako je bila polna življenja, da so se nehote vsi sklonili, ko so šli mimo, Andrej pa bi bil za ta hip dal vso svojo srčno kri, tako je bil srečen, da je ta lepa ženska njegova žena, njegova last. V odkrito-srčnem spoštovanju jo je zunaj ladje prijel za roko, ki jo je nemo poljubil. Pirc je nalahno vztrepetal, a je bil brž spet sam svoj in se je obrnil k Poldi, rekoč:

«In vaš gospod soprog, milostljiva?»

Meto je spreletelo neprijetno čuvstvo pri teh besedah in je karajoče pogledala Pirca, Poldi pa je zardela čez in čez in toliko, da se ni okrenila in odšla nazaj na ladjo. Jeza in boleost je bila v njenem glasu, ko je odvrnila:

«Odklej se zanimате vi zanj, gospod doktor?»

«Prav od zdajle.»

«Se mi je zdelo. Sicer imate drugačna zanimanja.»

«Na primer?»

«Tak nehajta, za božjo voljo,» je dejala Meta, ki je čutila, da bodo Poldi zdaj zdaj oblike solze in je dregnila Pirca v komolec, Poldi pa je prišla za roke in jo potegnila za seboj.

«Ta človek,» je siknila Poldi, «kako si upa, da si upa!»

«Molči, Poldi, nikar ne odgovarjaj in pusti ga, saj veš, da je čudak,» jo je mirila Meta in ji začela praviti o svoji novi obleki, da bi jo privedla v druge misli, kar se ji je za hip tudi posrečilo. Pircu je bilo nekam čudno in kakor je sicer užival, ko je zbadal, zdaj mu njegovo lastno vedenje ni bilo všeč, ker se je dobro zavedal, da je izšlo iz zunanjega vzroka in je še bolj dobro vedel, da je bila njegove nejevolje kriva Tina. Nehote in nevede je moral venomer misliti nanjo in ta dan ga je naravnost omamljala. Vse je drhtelo v njem in toliko, da ni pristopil k njej in jo odvedel na drugo pot, kjer bi bila sama zase. Videl je pa, da je kaj takega nemogoče zdaj, zato se je jezil sam nase in je nemirno kadil cigareto za cigareto in temno zrl predse in za Meto in Poldi se ni menil dalje. Zaslišal je pa Rižnarja, ki je pravkar dejal Melaniji:

«Poslušaj, Melanija, z gospodom Gornikom sva imela vso pot krasen pogovor.»

Gornik se je smehljal, Tina je zrla v Rižnarja, Pirc je pristopil in Melanija je vprašala:

«Kaj je bilo?»

«O domu in o lastni hiši ima gospod Gornik prav take lepe misli kakor jaz.»

«To sem si mislila,» je odvrnila Melanija, Gornik pa je dodal:

«Take misli so mi bile že od nekdanj najljubše.»

«Hiša, vrt, otroci, polni zdravja; vseokrog mir, tihota, sporazum na znotraj in zunaj, idealno družinsko življenje, zdi se mi, če bi to dosegel, potem bi mi bile izpolnjene vse moje največje želje,» je v zanosu govoril Rižnar.

Vsi so molčali in šli dalje po poti na drugo stran Kopra, kjer je v solncu živelo mlado drevje in so gostoleli ptiči, najlepših pesmi prepolni.

«Na prvi točki sem že do tega viška,» je nadaljeval Rižnar, «družinski mir imam, zdaj delam, da pridem do lastne hiše in potem se zaprem v svoja nebesa in se obdam s kitajskim obzidjem, da ne bo imel nihče vpogleda v mojo srečo.»

Melanija se je smehljala in dejala:

«Tudi jaz imam trdno vero v tako svojo bodočnost in hočem, da pridem na vsak način do nje. Vem, da bodo trnjeva pota vmes, a če hočem in hoče moj mož, sem prepričana, da doseževa, kar imava v mislih.»

Pirc se ni mogel zdržati, da ne bi dejal:

«Vi ste pa že na drugi točki do te sreče, gospod Gornik.»

«Kako?» se je začudil Gornik in tudi Tina je bila radovedna.

«No — tako: ženo in mir že imate, prva točka; hišo in vrt tudi imate, druga točka; zdaj le še kitajsko obzidje... tretja točka — in konec. Vso srečo želim vam, gospod Gornik, in prav tako vama, gospa in gospod Rižnar.»

«Hvala, hvala,» sta odvrnila Gornik in Rižnar; Melanija je začutila ost, Tino je zbodlo močnejše in je zardela in se nemirno zgenila.

«Če — če je namreč tudi gospa Gornikova teh misli, o kateri pa, seveda, prav nič ne dvomim,» je dodal Pirc in vrgel ogorek cigarete daleč v stran ceste.

«O, kar se tega tiče!» je odvrnil Gornik. «Kajne, Tina?»

«Kitajsko obzidje?» je vprašala Tina ironično.

«Pa tudi to, če hočeš,» je dejal Gornik.

«Če ga avto ne preskoči?» je zbodla Tina.

«Če nočeš — ne bo ga,» je odvrnil Gornik.

«Če nočem, to je!» je dejala Tina in dodala z drugim glasom: «Kaj pa vedve, Meta in Poldi! Hitreje, hitreje, da smo skupaj!»

Ustavili so se v nekem čudnem nesoglasju in počakali onidve, in prav tako v nesoglasju so nadaljevali pot do hribčka in besede so se trgale in glasovi so škrtali kakor na zarjavelih strunah. Ko so sedeli v preprosti gostilni in so v toplem solncu odšli na vrt kraj hiše, so bili vsi v prisiljenem smehu in dobro je bilo čutiti, da so vse besede le zaradi tega, da ne molčijo, zakaj molka se je bal vsak sam za svojo osebo in za druge. Najbolj se je silila Tina in se nenaravno razvzemala bolj in bolj, morda je bil Gornik edini, ki nesoglasja ni čutil in je bil zaljubljen v svojo srečo bolj in bolj.

Akacije so dehtele do opojnosti, morje se je kopalo v nebu in nebo se je združevalo z morjem in vsepovsod je bila ena sama beseda lepote in pomladi. Pirc je skoraj ves čas molčal, Melanija in Rižnar bi bila najrajša že doma, Meta pa je imela opravka le s Poldi, ker se je bala, da ne bi spet prišlo do kake scene med njo in Pircem.

Popoldne so se odpravili na pomol, da se vrnejo v Trst. In tedaj se je Pirc pridružil Tini, ki sta šla vso pot do ladje molče skupaj in obema je bilo tako tesno pri srcu, da sta se bala vsake besede. Ko je že plula ladja po mavričnih barvah morjá, je dejal Pirc Tini:

«Zasovražil bi vas rad.»

«O!» se je začudila Tina. «Tako hudi ste?»

«Zakaj ste tako lepi? Zakaj me pijete in pijete? Zakaj nimam miru, če vas pogledam, če le zaslutim vašo bližino? Zakaj me vznemirjate? Vse sem bil že zavrgel, zdaj pridete in mi razderete vso močno stavbo! Čudovita ženska ste,» je dodal in si grizel ustnice in Tini se je zdelo, da v njem vse póka in se bo raztreščil na drobne kosce. Dejala pa je:

«Kaki čudni pokloni so v vaših besedah! Pa ne, da je to spet sama ironija?»

«Sami veste, kako je,» je odvrnil temno Pirc in se zagledal v morje.

«Izginiti ne morem,» je dejala Tina in se poredno nasmehnila.

«Saj tudi ne smete.»

«Kdo mi brani?»

«Jaz.» Pirc se je vzravnal in jo temno pogledal.

«Kdo ste vi, gospod? Dovolite, dovolite...»

«Vaš človek — Tina, tvoj človek sem, pa konec — in to že zdavnaj veš.» Potem se je okrenil in se pridružil ostalim. Tina je obstala kakor vkovana, burno ji je utripalo srce in tudi njej se

je zdelo, da se bo zdrobila na kosce. Tedaj jo je nalahno prijela Melanija za roke in dejala:

«Tina, pazi se!»

«Kako? Ne morem več,» je odvrnila Tina in se šele zdaj zavedela, da se je izdala Melaniji, in je koj vedela, da Melanija vse ve in ju je opazovala ves dan.

«Zapri se vase, zapri v dom, ne glej okrog, Gornika ne žali, sebe ne vleci v pogubo! Tina, kaj ne veš? Mlakar, Gornik, zdaj ta — kam hočeš?»

«Jaz ničesar nočem, to je tako in je tako — a ti, Melanija, kako bi ti vse to razumela! Nikar si ne prizadevaj, vse nič ne pomaga in ne pomaga in ne pomaga.»

«Na Vando pomisli!»

«Sploh nimam misli. To je ogenj.»

Melanija se je žalostno nasmehnila.

«Ne vidiš konca?»

«Nočem.»

Melanija ni odgovorila ničesar, počasi se je odstranila in dejala Rižnarju:

«Da bi bila že skoraj doma!»

«Kaj ni bilo prijetno?» jo je vprašal Rižnar.

«Grdo je in nikamor več ne pojdem. Tako do dna vem, kaj je dom — hvala Bogu — in vse drugo je umazano.»

Rižnar se je začudeno ozrl v njeno lice in lepo mu je bilo, da ima človeka, ki hodi res po njegovi poti.

Poldi pa je v istem času dejala Pircu:

«Zakaj me mučiš?»

Pirc se je zdrznil in jo pogledal v razorani obraz.

«Ne mislim na nikake muke. A midva sva končala.»

«Nisva. Ti si moj!»

«Vsaka beseda je odveč.»

«Tina ti ni odveč?»

«Vi ste gospa Bizjakova in jaz sem doktor Pirc. Klanjam se!»

«O, ti puhli, prevzetni človek! Nikdar ne pozabim tega dneva. Prav, da sem te spoznala do dna. A ti me še ne poznaš. In tudi jaz — klanjam se!»

Ponosno se je vzravnila in šla k Meti, ki se je pogovarjala z Gornikom, in tudi Tina je bila počasi prišla k njima. Vsa je žarela in je bila resnično lepa. Meta ji je skrivaj šepnila:

«Pircu nisi kar tako. Nevaren človek je.»

«In tudi jaz sem nevarna,» je dejala Tina.

«Kaj, tako?» se je začudila Meta.

«Tako,» je dejala Tina in Meta je prebledela in si dejala v mislih: «Zdaj pojde vse, kamor mora iti,» in je bila ves čas zamišljena.

Gornik je prijel Tino za roko in rekel:

«Toliko sreče, Tina, kako sem ti hvaležen! Saj ne veš, kako zelo, zelo, zelo si vsa v meni.»

Ko so se v Trstu razhajali, je neopazno pristopil Pirc k Tini in ji šepnil:

«Da veš — midva — in ničesar drugega. Moja si.»

Tina je vzdrlhela in je vedela, da govori resnico, Gornik pa je segel Pircu v roke in dejal:

«Videli ste mojo srečo. Čestitajte mi!»

«Čestitam vam; z bogom!»

7.

«Joj, mama, kaj je res mogoče, da sem spet v Trstu in te spet vidim in te vidim zares, prav zares in ne le v sanjah? Mama, mama» je vzkliknila Vanda, ko se je bila pripeljala na velikonočne počitnice, in se je oklenila Tine, kakor bi jo hotela obdržati za vse večne čase zase in le zase.

«Vanda, tudi jaz sem te vesela,» je mirno dejala Tina in je imela solze v očeh.

«Bog daj, Tina,» se je odzvala Tinina mati, ki je bila spremila Vando v Trst in si je prišla ogledat novi Tinin dom.

«Pozdravljeni, mati; veseli me, da ste prišli — in tu — Andrej!»

«Lepo, lepo,» je dejala mati in Andrej je bil Vande in matere resnično vesel in ju je v živahnem razgovoru odvedel s perona.

«Prosim!» je dejal in ju povabil v avto.

«Avto!» je vzkliknila Vanda. «Tvoj avto, mama?»

«Moj,» je odvrnila Tina ponosno in pogledala mater, ki je povzela:

«Še vedela nisem; glej, glej, zares ste bogati.»

In še bolj se je čudila Gornikovi vili in vrtu krog nje, in še bolj lepim sobam in krasni opravi. Ni mogla drugače, z obema rokama je prijala Andrejevo desnico in dejala:

«Hvala ti, Andrej.» In solze so se zableščale v njenih očeh in zabolelo jo je, da ni to Tinin prvi mož.

«Ne, mati, Tini hvala, Tini in vam, ki ste mati take hčere! Njej moram biti hvaležen jaz,» je govoril Andrej.

«Ah,» je zamahnila mati z roko, «kaj bi o tem! Jaz že vem, kako in kaj. Pa Tina,» je dostavila bolj tiho in potegnila Andreja k sebi na zofo, «kakšna je?»

«Kako?» je vprašal Andrej in se sklonil k njej.

«Mislim tako, če je — če te ima res rada.»

«Gotovo, na vsak način, ni dvoma! Saj je vaša hči, saj jo vendar poznate.»

«Poznam jo, res jo poznam,» je zamišljeno dejala mati in dodala: «Pa dobro, da si le zadovoljen z njo. Pomirjena sem in je torej vse v redu.»

«Seveda — vse je v redu. Sicer je Tina v zadnjem času malo raztresena, zdaj pa zdaj ne ve, kaj jo vprašam in nekaj premišlja, a to — to je pač novost tega življenja in avto in nove obleke in tako dalje, to dá seveda misliti, ha, ha, in popolnoma jo razumem,» je dejal Andrej in se glasno zasmejal.

«Razumem,» je odvrnila mati, «tudi jaz razumem to stvar, le da se ne bi preveč oklenila teh zunanosti.»

«Nič ne de; vseč mi je, da ji morem postreči in da ima toliko zabave in razvedrila v teh stvareh. Le nekaj je, vidite, mati, nekaj — kar bi si še iz srca želel...»

«No?»

«Potomca bi rad, tako zares rad — in od Tine, kolika sreča!»

«Andrej — to pride — vse še pride. Če nimaš večje skrbi — potem — beži, beži.»

«Kaj res, mati, vi upate?»

«Pa zakaj ne bi?»

«Ker se mi zdi kaj takega preveč, preveč bi bilo sreče.»

«Ti si otrok, Andrej.»

«Tudi jaz tako pravim,» je dejala Tina, ki je bila slišala zadnje besede in je prisedla k njima.

«Znamenje, da si dober človek,» je povzela mati. «In glej, Tina, da mu boš hvaležna.»

Tina se je zgenila, za hip se ji je oglasila vest zaradi Pirca, pa se je koj zasmejala in odvrnila:

«Sem ti hvaležna, Andrej, kaj?»

«Tina,» je dejal Andrej in jo pobožal po laseh, «saj veš, kako je. Kje pa je Vanda?» je dodal.

«Ah ta,» se je nasmehnila Tina, «iz občudovanja prehaja v občudovanje in neskončno je zadovoljna. Pa jo poglej, saj je pravkar prišla!»

Vanda je stopila v sobo in se je oklenila Tine in vsa je žarela od notranjega veselja.

«Torej, Vanda,» je dejal Andrej, «vse prav, vse dobro, vse v redu?»

«Vse je tako neizmerno lepo,» je odvrnila Vanda, «takih sob nisem še videla in moja soba je kakor cvetka. In na vrtu, kako vse diši, kako vse cvete — v Ljubljani je še samo popje in je še vse v meglah. O, in v samostanu...»

«Saj res, povej, povej!» je silil Andrej.

«Nikar — nočem se spominjati...»

«Pa ne, da ne bi hotela več nazaj?» je vprašala Tina.

«O, to že — bom že šla, a težko bo,» je počasi dejala Vanda in obraz se ji je stemnil.

«Šola je šola, to se mora,» je zavrnila mati.

«Vem, saj bom tudi šla.»

«Kaj niso ondi prijazni s teboj?» je vprašal Andrej.

«Prijazni so že, posebno gospa prednica je dobra.»

«Mater Katarina ji je ime, li ne?» je dejala Tina. «Dobro se je še spominjam in vseč mi je bila takrat.»

«Da,» je povzela Vanda, «ona je dobra, a tudi stroga. Hu, tako se je bojimo, vse mora biti ena — dve — tri, vse lepo v redu, čisto, natančno, sicer je joj!»

«Že prav,» je dejala mati in tudi Tina je prikimala, Andrej pa je dejal:

«Torej ti je hudo, Vanda? Če bi bilo prehudo, pa ostaneš tu in...»

«Tak beži, Andrej,» ga je prekinila Tina, «ne bodi tako mehak.»

«Sem le mislil... Čemu bi se mučila; tu je prostora dovolj, meni bi bilo zelo vseč, Vanda se tudi ne bi branila, imela bi svojo učiteljico kar na domu — mislim...»

«Nič ne misli; za Vando je najbolje, da je tam, kjer je. Naj poskusi v svetu, nič ji ne bo škodilo. Večno pa tudi ne bo ondi. Kajne, Vanda, še ta leta, kaj je to — in potem boš spet v Trstu ali kjer boš hotela biti. Vem, da tako hudo spet ni v samostanu, da bi ne bilo obstanka tam.»

«Saj nisem tako mislila,» je dejala Vanda, «saj je časih prav lepo in tako skačemo in se smejemo, da se stresa ves samostan. In tudi redovnice so vesele z nami in se tudi smejejo.»

«Kaj bi se ne, saj so ljudje,» je odvrnila Tina.

«In nič hudega jim ni,» je dodala mati.

«O — hudo jim je pa že,» je povzela Vanda z važnim naglasom.

«Zakaj pa?» je z zanimanjem vprašal Andrej in vsi trije so se nasmehnil.

«Zato, ker morajo tako zgodaj vstajati.»

«No, če ni hujšega!» je dejala mati.

«Pa moliti, moliti morajo toliko! Kar vedno so molitve in molitve.»

«Zato so pač v samostanu,» je odvrnila Tina.

«Pa tudi delajo. Ta ima to delo, ona drugo — nikdar niso brez dela in tako hitijo in hitijo, ves dan hitijo — še v noč. In najhujše — saj ne smejo nikdar na cesto — nikdar in nikdar. Sveto obljubo imajo, da ne smejo nikoli, veste, nikoli v svet in med ljudi —. Joj, to je strašno in meni se hudo smilijo. Pomislite — nikoli na cesto, pomislite!» In Vanda je bila kar v neki pozi in je zmajala z glavo, da so se oni trije nasmehnili, in je Andrej dejal:

«Torej ni bojazni, da bi nam ušla in postala redovnica?»

«Joj!» je vzkliknila Vanda in se prijela za glavo, «nikdar, nikdar, Bog varuj! Pač,» je pomislila, «ko sem si nekoč predstavljala, če bi ti umrla, mama, pa sem si dejala, da bi — skoraj bi. Pa — morda tudi ne — oh, rajša ne.»

«Kako ti gre učenje?» je vprašala Tina.

«Dobro — saj mora iti. Skrbno pazijo, da poslušamo, da se učimo, da spišemo naloge — to že mora biti in veliko, veliko novega sem se naučila.»

«Do konca leta skoraj iz učenosti ne prideš,» je dejala Tina in se nasmehnila.

«Res, res, znamo pa, znamo,» je važno povzela Vanda, «in to je dobro, jaz hočem biti učena.»

«Kje je moja hči, kaj, Andrej?» je vprašala Tina in mati je dodala:

«Res ne vem, odkod ima to. Saj tudi Mla...,» pa je brž utihnila in povabila v zadregi glavo.

«Kako bi vam rekla, gospod Gornik?» se je v hipu oglasila Vanda. Spogledali so se in se prisiljeno nasmehnili.

«Kakor hočeš, Vanda,» je dejal Andrej, «saj sva prijatelja.»

«Prijatelj vam ne morem reči,» je odvrnila Vanda, «gospod — gospod — to je tako tuje; atek — ne,» brž je stresla z glavo in hitela dalje: «Že vem: kar Andrej vam bom rekla — lepo ime je.»

«No, veš kaj,» se je zavzela mati, «bo kdo mislil, da je hlapec! Andrej, Andrej, kaj ti pride na misel!»

«In če reče mama Andrej? Kaj je mamin hlapec?»

«Vanda!» je karajoče vzkliknila Tina in zbodla jo je beseda, saj je le preveč občutila resnico tega pridevka, Andrej pa se je zasmejal na ves glas in potrepal Vando po rami in dejal:

«Velja, Vanda: Andrej mi reci, zadovoljen sem.»

«Vsaj stric...» je ugovarjala mati.

«No, vidiš, mama? Andrej, ti si res dober — rada te imam,»
je dejala vsa vesela Vanda in ga objela. Tina ni ugovarjala, vendar
ji beseda hlapec ni hotela iz spomina. (Dalje prih.)

Anton Novačan:

Litanije spoznavalcev.

Mi, ki smo v svaji s Teboj, Gospod,
postopači duha, obupni, brezciljni
skrunilci imena Tvojega —
Usmili se nas!

Ki smo deca zla in divjih orgij sad,
komaj spočeti, bili zaznamovani pogubi,
namenjeni nam od vekomaj —
Usmili se nas!

Ki nam je v cvetnem šatoru mladosti, Gospod,
presveto skrinjo zaveze med nami
razdril dvom, Tvoj meč gedeonski —
Usmili se nas!

Ki smo stali hrepeneči v jasnih nočeh
pod nebom Tvojih zvezd in Tebe iskaje
našli le misli prepad —
Usmili se nas!

Ki v mističnih hramih drsali smo
krog zlatih oltarjev in nas je z gmoto
varal Tvoj sveti sijaj —
Usmili se nas!

Ki nam je misel uporno sklila bol
in so naša srca zoper previdnost Tvojo
prestoli napuhu ošabnemu —
Usmili se nas!

Ki smo krivi vseh grehov in nam je vest
ko ledenikov grmada nerazstaljiva
v žaru milostnih solnc —
Usmili se nas!

Ki smo dramili popje nedolžnih teles
v prvo pijanost sle in jim kljuvali duše
kakor kragulji svoj plen —
Usmili se nas!

Ki smo nagi med nagimi skrivali se
pred Tvojim licem in vznemogli v strasti
strasti ne našli dna —
Usmili se nas!

Ki smo gledali ženam drzno v oči
in zapeljali misel njih materinstva
v nagone smrtnih naslad —
Usmili se nas!

Ki smo zavisti in zlobi podali roko
in vrgli izdajstvu v mrzlo naročje
prijateljstva nežni čar —
Usmili se nas!

Ki smo v načelo dvignili laž,
da je malik božanstvo in človek
da je človeku volk —
Usmili se nas!

Ki smo duhovnim pustili prodajo nebes
in roparjem plen priznali, aureolo krivici,
bedakom dnevni triumf —
Usmili se nas!

Ki smo svetovali ubogim rop,
ponižanim dali zgled maščevanja
in sužnje gnali v upor —
Usmili se nas!

Ki smo videli solze tihih sirot
in lice matere mlade, ko za dojenca
prodaja svoje telo —
Usmili se nas!

Ki smo videli bolnice beli strop,
tuberkuloze nakazo in gnoj sifilisa
in hladni kirurški nož —
Usmili se nas!

Ki smo videli blaznice mrtvi dom,
odkoder se vije po Tvojem stvarstvu
ironije zeleni zmaj —
Usmili se nas!

Ki smo videli strašno smrt,
ko lomi človeku oči in mu trga iz prsi
življenja zadnji zdihljaj —
Usmili se nas!

In to je vprašanje, Gospod, Gospod,
čemu si nas ustvaril in nam spoznanje dal,
od sebe nas ločil in nas prikoval
v sotesko dobrega — zla?

In še je vprašanje, Gospod, Gospod,
čemu nam volja, ko ni naš svet,
čemu prekletstvo naših kratkih let,
ko nam trga vero razum?

In še je vprašanje, Gospod, Gospod,
čemu nam bol, ako si srečen Ti,
čemu nam smrt, ako si večen Ti?
Usmili se nas! Usmili se nas!

Juš Kozak:

(Nadaljevanje.)

Dota.

12.

T oplo avgustovo solnce je razveseljevalo sobo. Marta je na stežaj odprla okna, da se je Dušanček kopal v svetlobi. Zamišljeno in modro je sedel med blazinami, od časa do časa je vzkrilil z ročicami, si pomencal nasek in oči, kakor mucek. Kadar se je sklonila do njega, so se vprle vanjo žametaste oči, stisnila ga je v naročje in zavriskala od veselja, začutivši na tilniku njegove mehke ročice. Če je skremžil obrazek, ga je nagajivo dvignila, mu hudomušno zapretila, da ga solnčku pokaže tako cmeravega, kar se mu je zdelo preimenitno, in se je smejal od srca.

Toda Martino lice je upadlo in zbledelo. Skrbi so prežale iz vseh kotičkov. Obsedela je poleg otroka in kalen pogled je iskal opore pred čudnimi slutnjami. Vse jutro so jo že preganjale. Čutila pa je njih tenke koreninice poganjati v dni, ko se je Damjan vrnil

s pota. Od trenutka prihoda ga je gledala mračnega in natakne-
nega, mrzli poljubi so jo pekli na čelu in privita na njegove prsi
je zaman prosila njegovo odsotno misel zaupljivosti. Skozi ledeno
skorjo je trkala brez utehe na duri srca.

In slutila je mati, ozirajoč se na skrivaj, kadar je nosil malčka
na rokah, da ju ne spaja ljubezen, ampak se oče ponižuje nad
nedolžnim sinkom ter ga peče vest, da bi se mu izpovedal.

Tajna sla vodi človeka po svojih temnih potih z neodoljivo silo,
da se mu razodene njegova usoda.

Oči so iskale in roke se igrale z njegovimi papirji. Datum in
zopet datum. Nasmehnila se je: «Dnevnik piše, morda o malčku.»
Zasramovala se je svoje radovednosti.

«Damjan, duša podla in nizkotna. Žena je otrokovala in ti si
plesal pred prostitutko...»

V Marti se je pognala kri. Črke so zaplesale v megli pred
njo, velike in strašne. Zagrizla se je vanje.

«Vem dobro, kdo je kriv. Vsi so silili domov, ti pa, Damjan,
ki te je Bog ustvaril iz pljunka, si nagovarjal Marijo, naj vas
povabi k sebi.

Damjan, žena je doma dojila s tvojo sveto podobo pred očmi,
ko si prestopal prag, blazen od nečistosti, da prisiliš slokonogo
Marijo...

Še veš, kako si strmel vanjo, ležečo na postelji, z glavo v blazini
oranžnih las, opojno vonjajočih nad grešnim telesom? Ni te
razvnela strast, hotljivost, gola, ostudna naslada se je plazila v
tebi, da te je zasovražila in vprašala, če se ti ne toži po sinku in
ženi. Ti pa si v hladne, prezirajoče oči lagal, da si vse pozabil ob
njej. In njeni pogledi so te pekli, da si povešal oči pred nabru-
šenimi meči, naperjenimi v tvoje srce. Opil si se iz jeze, da te
zavrača, pijan si se nagnil k njej, pa se je s studom obrnila. Takrat
si udaril ob tla, zavrtel se po sobi in plesal pol blazen bedasti ples,
oponašajoč ritem strasti, žareč v obličje v zadovoljstvu nad samim
seboj.

Bog te je preklel, Damjan, tisto minuto, ko si se vrtel kot pijana
mušica in se nagnil spet k njej, da bi jo ljubil. Lepo in toplo te
je prosila, da jo pusti, kajti njeno oko je razžaljeno v človeškem
ponosu bežalo pred tabo. Ti pa besneč in hotljiv, si s petami
teptal svojo dušo in vriskal nad njo. Tedaj te je ugriznila v lice
in s to sramoto si se, opotekel v kot, kjer si zaspal...

Zjutraj, Damjan, ti je polito vino udarilo v nos in ves osmrjen
si se zavedel. Preklinjal si svojo ubogo, zavrženo dušo, ker ni

kaplja ljubezni kanila vanjo, ko te je Bog klical v življenje. Spoznal si, da so tvoje strasti le smrdljiv plamen, ki požiga cunje.

Tvoj kes ne raste iz tebe, je ustvarjen umetno za druge, da bi v njih očeh sebe zatajil. In sram, zgražajoč se nad lastno dušo, je le mera tvoje slabosti. Zaničuješ se iz samoljubja, napihnjenega pred svetom.

Z naslado se koplješ v močvirju, ki je zalilo tvoje možgane in srce, da se ne gane volja in se ne oglasi nad osmratenimi vodami božji glas; le hudičevo seme bohotno poganja v njih. In to močvirje, Damjan, je lenoba od rojstva.»

Zdrsel je list iz Martinih rok. Ni videla solnca, ni je osvobodil obdajajoče jo teme smeh deteta, lovečega svetle žarke.

«Zato sem trpela, zato stradala, zato lačna dojila dete, in vse le zanj!»

Noge so trepetale, mrzle roke so ji trgale mozeg in v prsih, polnih materinstva, je vrela lava, kot v ognjeniku. Kri je butala v lice. Če bi se tisti hip odprla zemlja, bruhnil ogenj do nebes, in gorel svet, ne bi stala pred večjo grozo, kot pred to lažjo, v katere predale je ponevedoma našla pot.

Solnce, ki je odprlo milijone semen, oborožilo najbolj pritlikavega črvička v obrambo življenja, ni našlo tolažbe za goljufano srce. Že mrtva drevesa je obudilo, da niso strohnela brez zaroda, in vendar ni mogla njegova vroča ljubezen objeti umirajoče duše.

Vsak hip je moralo zastati srce, vse žile so odrevenele pod svilen odoj.

Dušanček je zaplakal, silneje in silneje se je oglašal, kakor bi slutil, da ne more vzbuditi matere.

Pa se je vendar ozrla in ga polila s solzami: «Tvoj oče, Dušanček, tvoj oče!»

Z majcenimi ročicami ji je otiral solze in vse vlažne so blestele.

Presunilo jo je iznova, vstala je kakor blazna, si pulila lase in rjovela v bolečinah: «Ni človek! Živina!»

Ves svet se ji je zdel omrežena kletka, kjer je poblaznela v koprnenju po ljubezni in ji zbadajo srce z ostrimi sulicami. Če bi v svojem divjem obupu ugriznila v skalo, bi tudi ta zakrvavela.

Damjan se je vrnil. Že v kuhinji se je nejeverno ogledal in tajna slutnja mu je položila roko na srce, kakor morilcu. In vendar se je v tej slutnji nalahno oglašala živalska skrb, če se jima ni... Že je stal pred njo, pokrivajočo si obraz z dlanmi. Pogled po sobi mu je odprl vse.

«Damjan, človek! Te ni strah živega Boga, da zapuščaš porodnico, greš in plešeš pred vlačugo? Govori, v imenu Boga in sina te rotim, govori, ali je res?»

«Zdaj veš, kakšen sem,» so hladnokrvno padle besede.

«Kdo si? Živina. Mati te je preklela in oče izpljunil. Moja mati pa blazni od žalosti na onem svetu, da si oče mojega deteta.»

«Vidiš, vse veš. Prav tako sem si trgal dušo sam, a ni pomoči.»

«Ni pomoči? Kdo pravi, da je ni? V tvojih rokah je naša usoda in mirno me gledaš, kako stradam. Glej me. Senca nekdanje Marte doji svojega otroka, da bi ti ne čutil bremena zaradi mene. Moja ljubezen je te prsi pojila z mlekom, se izpreminjala v kri, tvojemu življenju posvečeno, in to si poteptal pred vlačugo!»

«Marta, morda pride tudi zame dan odrešenja.»

«Laž, sama gola laž. Zdaj se ne varam več. Vem, da sem ljubila kamenito dušo in ne bi se potočila iz nje niti kaplja, če bi si nohte ob njej razpraskala do krvi. Ali sem žvela za samo prevaro, o Bog?»

«Vse tako, kakor sem se sam obtožil.»

«Ne, ni tako. Lažeš! Toliko si človek, da bi se moral zdrzniti pred ubogim srcem, ki je zadovoljno, če se z ljubeznijo ozreš vanj. Ničesar drugega nisem prosila na svetu, le toliko ljubezni, da bi lahko žvela. In žvela sem tako rada.»

«Marta, izgubljen sem.»

«Izgubljen? Pomislil pa nisi, da je sin tvoj poklican v življenje, kateremu si dolžan živeti!» Izmed vseh drugih je padla najgorenjša kaplja v njeno dušo. «Vem, ne ljubiš me, priležnice svoje. Poštenja nisi imel, da bi mi vrgel v obraz prvi dan moško besedo, ampak si se prisesal name, da me izpiješ do poslednje srage.»

«Resnica je, Marta, ne ljubim te. Če ljubim otroka, ga le iz samoljubja, katerega iščem zase med štirimi stenami. Tam zunaj pozabljam še to.»

Njen obup je privrel do možgan. Za hip je omahnila nazaj, a v trenutku jo je napadla blaznost uničevanja. Prijela je otroka, ga dvignila in zagnala od sebe, da je odrevenel od groze. Ves posinela od nenadnega strahu, z glaskom, obtičanim v grlu, je strmela v mater, ki se je vila v silnih bolečinah.

Damjan je skočil k otroku, ga privel v svoje naročje.

«Otroka moriš.» Držal je trepetajočo dušico in šele topel dihanje njegov je prebudil otroka v jok.

Ona pa je ležala s težko sramoto v duši in zmrzlo je bilo njeno srce. Damjan je čutil, da zna Marta Gornikova umreti, kadar se pogrezne pod njo poslednja prst zemlje.

Ni vedel več, kdo blazni. On ali žena. Vročina ga je pretresla, k ličecu deteta je pritiskal svoje znojno čelo. Prosilo je k materi, ki je ležala tako polna strupa, da ga je čutila vreti v svojem mleku.

Tam gori v temnem vésoljstvu ne vlada tako brezupna strahota pred obličjem neizprosne večnosti in ni resnica njena tako grozna med drvečimi solnci, kakor je plavala med štirimi stenami, nad dvojico ljudi, čutečih strašno slo svojega rojstva. Toda skozi večno temo brizgne utrinek, da se prasnov vname in zažari. Solnca se oddahnejo od strašne molčečnosti.

Prav tako se je zganilo v Damjanu, ko ni mogel utolažiti preplašenega deteta; pričel mu je praviti zgodbo:

«Dušanček... poslušaj! Šel je gospod, lep gospod... visoo» ok gospod, se je spodtaknil... čep, je padel po tleh.» Sam se je, oponašajoč visokega gospoda, spodtikal, da je poklekaval na tla in kadar se je dete pogrezalo, je prisluhnilo na «čep» ter se zvonko zasmajalo, da je predramilo s svojo vriskajočo radostjo grozo blaznosti.

Marta je odprla oči. V razjedajoči obup je šinil žarek dobrote. Ozrla se je nanj in pomislila: «Moj Bog, brez njega ni življenja. Slab je, a dobro ima srce.» Nadaljevala je glasno: «Daj mi otroka.»

«Marta, zdaj ne.»

«Do blaznosti me spraviš. Niti otroka ne morem dojeti, da se ne napije strupa.» Jok je pričel lajšati dušo.

Večerni mrakovi so ju vzdramili, da sta se spogledala, kdaj je umrl dan. In kakor se s svilen brano prevlečejo vse gube dneva, da se zlijejo v sen, s tako roko so šli preko njunih duš.

Kal dobrote, utrniš se v Marto, je kvasila v njenih mislih.

«Damjan, bodi! Saj vendar vidiš, kako visim na življenju, samo malo solnca mi privošči, da morem rasti zate in Dušana. Bodi! Ti si moj poslednji pristan, nič več se ne upam na odprto morje, opešala sem. Zaradi otroka, ne vem, kaj bi? Damjan, kaj ni lepo življenje, ne vidiš, ne čutiš, kako diše drevje po dežju, kako hvaležno se ozira v kristalno nebo, kako širok je svet nad sopečo zemljo, kako gore svetovi na žametastem nebu? In glej, kdo nam brani, da ne zaklenemo vase te krasote, preživljene v eni sami minuti, in se pehamo zopet vse dni? Oh, Damjan, koliko je življenja v moji duši, le kapljo ljubezni, da okusijo moja žejna usta. Vsemu sem se odrekla, vse sem pozabila, da bi dala svojemu imenu novo življenje. Damjan, govori, ali moreš žrtvovati minuto svojega življenja meni in detetu? Kaj ni to božje kraljestvo, če se iz ljubezni vsemu odrečeš in se žrtvuješ vsega za ono, kar

je in kliče Bog v življenje? Damjan, verjemi, kdor ni iz sebe pognal korenin in mu jih lastna zemlja ne hrani s krvjo, ni življenja z njim. — Zdaj pa pojdi, semkaj sedi, da te poljubim.»

Globoko mu je pogledala v oči, da vidi na dno vodnjaka, iz katerega pije.

Prevroče je dihala njena ljubezen in ni čutila njegovega hladnega čela. Ni vedela, da je Bog zanetil tudi telo, komur je vdihnil koprnečo dušo.

Ona pa je sanjala: «Saj pride, pride. Moja ljubezen ga odreši.»

Damjan se je opotekel v kuhinjo, iskrenost mu je zameglila oči, stisnil je senci: «Bog, Bog, povej, ali jo ljubim, svetnico?»

13.

Popek se je odpiral. V toplih dneh je rdel, rastel in komaj se je Marta zavedela, je odprl svoj kelih in se priliznjeno nasmejal solncu. Tako je Dušanček pogledal v svet in mati je koprnela vanj kakor zemlja v drevo. Zibajoča ga v naročju, mu je brodila med svilenimi, kostanjevimi lasmi in spreletavala jo je nadzemljaska slast. In če se ji je Dušanček, nemiren in kipeč, laskal s svojimi ličeci, skušajoč jo z napol zastrtimi pogledi, je poljubljala njegovo dehteče obličje s koprnenjem, s katerim se je prvič v življenju nagnila do ljubljenega obraza.

Nič več ni hotela videti, da peša in ji lica upadajo, grudi venejo, se povešajo ramena. Korak, ves zamotan v dnevne skrbi, je izgubljal prožnost strune.

V dolgih dnevih in nočeh, ko je posedala sama, pričakujoča njega, se je igrala po otročje, pozabljač na vse. Njen svet se je krčil od dne do dne. In iz tega majhnega sveta je rastla žarka ljubezen, sledeča tudi njemu po vseh njegovih potih, iskreno zaupajoč, da se ji vrne s tisto pobožnostjo, kakor jo je nekoč obvaroval greha.

Včasih pa je zasijalo nebo tako živo modro, ozračje tako daljno, da so ji misli uhajale za dnevno obzorje. Vse sanje mladosti so se vračale. V žarkih barvah je lesketala mavrica njenega življenja. Ponošeno platno, iz katerega so njene roke šivale srajčke za Dušančka, ni bilo tisto, ki je ležalo v domači skrinji. Čevljički njegovi so bili iz tako trdega usnja, da so se ji smilile njegove nožice.

Roke so otrpnile in oči se zagledale v razkošna morja nebesne lepote. Ko je ugašalo petje ljubečih se ptic v vrtovih, je sklonila svoj tilnik in z večernimi rosami je zdrsela tudi po njenem licu biserna jagoda.

Ozrla se je v globino svojega bitja. Čutila je, da ji utriplje v oslabeledih prsih živo srce, ki hrepeni po vročih poljubih, tesnih objemih, zahtevajočih tako nedolžno vso njeno bit, kot Dušanček. Slutila je, da bi oživelo telo, če bi jo sleherno uro in minuto iskal ljubeč pogled.

«In ko ga vsega omreži moja ljubezen, pride ves vroč in se nagne do mojih oči, kot tisti dan v gozdu pod zelenimi bori,» je sanjala in verovala.

Bil je tak dan koprnjenja, ko je vstopila Ana.

«Marta, kaj se je zgodilo? Glej, solzico! Le ne prikrivaj.»

Topla beseda jo je raznežila in planila ji je v naročje.

«Povej, Martinček, kaj je s teboj? Od dne do dne te vidim bolj klaverno in pobito. Hočeš denarja?»

Otrla si je Marta solze in se prisiljeno nasmehnila: «Imam, Ana. Beži, ženske sitnosti me napadajo.»

Sestra je sedla k nji in jo objela krog vratu. Mali je debelo pogledal in skremžil obrazek.

«Ti, škornjček mali, že zdaj je ljubosumen,» se je smejala Ana in ga ščegetala pod bradico.

«Veš, po kaj sem prišla? Na ples pojdeš. Kje imaš Damjana, da ga vzameva seboj? Bova videli, ali se postaviva z njim.»

«Kam bi šla? Nimam obleke, Ana.»

«Ti jaz posodim. Le zasukaj se!»

«Kje pa pustim otroka?»

«Bom poslala Leno k tebi. Saj res, obleko ti prinese in ostane. Doma je ne rabim nocoj. — Kebrček zlati, nocoj te bo Lenčka stražila, boš hud?»

Dušan jo je pogledal in zaplakal.

«Glej ga, mucka, saj ve, kaj govoriva.»

«Kaj ne bi! Saj že čeblja po svoje.»

Po dveh letih je šla Marta med poglede sveta. Njene žejne oči so jo razodevale. V preohlapni obleki ji je rdelo obličje, toda korak jo je nosil v razigranem ponosu.

Krištof je prisedel. Nalašč ga je povabila k sebi, čeprav je čutila, kako je presodil vsa njena leta od tistih dob: «Gospa Marta in vi?»

Gladko je splaval njen odgovor: «Dobro, gospod Krištof.» Poredno mu je zažugala: «Še neoženjeni?»

«Seveda.»

«Saj sem vedela,» ji je ušlo.

«Kako mislite?»

«Kar tako. Že od nekdaj sem ugibala, da se ne poročite.»

«Lahko bi se motili, Marta.»

«Vem,» se je prestrašila svojega šepetajočega glasu. Med pogovorom, s katerim sta se žogala, se je razodelo tudi njemu, da utriplje jezica pod zavešenimi trepalnicami, ker jo je vso pregledal s svojim tajnim ključem, ki ga mu je sama nekoč darovala, da mu ne ostane prikrita najmanjša izpremema v žalosti in radosti. Drazil pa jo je mir njegov, ki je hranil še vedno blag spomin na usehlo rožo in se trudil, da je ne užali niti s pogledom. Tako je vzkipelo v njej, da bi omahnila od bolečine. Zato je vstala, se poslovila. In trudno je bilo srce, ko je našla moža pri bufetu, in oklenivši se ga, je prosila domov.

Pod jasnim nebom se je oddahnila, pričakujoča od njega tople besede, da ji s pritiskom roke prežene poslednjo senco, saj mu je dala vendar svoje živo srce.

On pa je jezno upiral oči predse in je izbleknil kakor v zasme: «Si videla Ano? V snu se nosi po dvorani in mreže razpreda za seboj s svojim cukrenim telesom.»

Njene zevajoče rane ni videl, njo pa je žgalo v grlu. Poslavlja jo se, jo je poljubil na oči in zdelo se mu je, da so mu ustnice vlažne od solza.

«Da spremim Ano!» je hitel. Zapestja je vroče vnemalo koprnenje, da vidi razposajeno Ano, dražečo oči s svojimi mehкими pregibi vonjajočega telesa pod svilenim zastorom. Njene jamice v licih so tako toplo, smehljajoče vabile, kot mehke globeli pod njenim peresnim telesom na belih blazinah njene postelje. V kolobarju razdivjane strasti so mu zaplesale vse misli in vsepovsod je bleščala pred njim oblina nožic, prelivajoča se v opojno utrujene boke, plapolajoča v sladkosti grudi; nad vsem paradizom pa so se smehljale slasti polne jamice. Kadar je v tem vrtincu strasti nagnila svojo glavo, da ga poredno podraži od blizu, je zrl v zlato morje, prelivajoče se po marmornatem tilniku in ramenih.

Ves trepetajoč je drvel, da jo doseže to noč, jo nasilno potegne s seboj v svoje blazno morje strasti. Ni se niti v sanjski minuti spomnil Marte in otroka; telo jo je sovražilo, ponoreti je hotelo od koprnenja za sladko, njegovo Ano.

Doma pa se je prelomilo stebelce Martino in padla je k sinu.

Pozdravile so jo zalite ročice in prikrito izpraševale črne jagode: «Mamica?»

«Da, mamica je pri tebi. Samo tvoja.» V svoji bolečini se ga je tako strastno oklenila, da je dete zaplakalo.

«Ogrej, sinko, svojo mamico, ki je zaman prosila ognja, da ji ne zmrzne srce. Njena kri je curljala v pepel. Zaman, zaman jo je prelivala tvoja mamica. Kako strašno jo zebe.»

«Le stisni se k mamici.» Otrok pa je tolažil in le Marta je poznala tajnosti njegove besede, ki so zdaj družile vse tri: «atek, mamica, tetka».

Pozne ure so trudne oči zazibale v sen.

Damjan ni našel več Ane. Iz jeze je pil do jutra ter povpraševal zaman. Edino Krištof je molčal, ker jo je ves večer zasledoval s svojimi očmi in videl, kako ji je prigovarjal Zamida, s katerim se je odpeljala.

In še blede svit jo je odkril skozi okno, sedečo še opravljeno na postelji, smehljajočo se Zamidi poleg sebe v naslanjaču.

«Povej, Ana, kaj hočeš?» so se nervozno krčili njegovi prsti.

«Smešen si, gospod.»

«Ana, da bi vedela, kako te je iskal moj pogled. Že kot otroka sem te rad videl. Zakaj si vzela Fridolina? Od mene bi vse sprejela. Zate, verjemi mi, sem kupil hišo.»

V Ani je vzkripelo in se razlilo v porogljiv smeh.

«Joj, če bi jaz vedela!»

«Resnično, kakor mi je Bog priča. Ti ne poznaš moje današnje sreče po tolikih letih.»

«Povej mi, gospod, ali sem lepa?»

Vstal je Zamida, do diha se je nagnil k njej.

«Povej, Ana, želiš svojo hišo?»

Otožno je sklonila glavo.

«Govori, Ana.»

«Očetov denar mi daj. Meni in sestri namenjenega.»

«Je tvoj, Ana.» Lesketale so se mu oči.

«No, vidiš, zdaj lepo sedi in mi sezuj čevljičke. Takole.» Snel ga je z drhteče nožice in poljubljal.

«Še tega le.» Spretno mu je izmaknila svojo belo nogo.

«Jojmene, dan je že. Se še spominjate, kako ste prišli k meni?»

«Ana, zdaj da odidem? Pred vrati paradiža?»

«I, seveda! Ne maram čenč. Diskretnost, gospod,» mu je zaspetala v uho, da je prebledel.

«Ana, Ana, znorim, če ...»

«Danes ne. Jutri, če boste pridni ...» Nagnila se je k njemu, da ji je zdrsela bluza na lehti in blede svit jutra je blešče zaslesketal na polnih, bisernih ramenih. Ustnice njegove so drhtele od razburjenosti.

«Vraga, blazni ste.» Prav počasi si je otirala z rame poljub, kakor bi ga hotela izsesati s svojo utrujenostjo, koprnečo po mehkih, belih blazinah.

«Pred vašimi vrati zaspim.»

«Vas pohodijo zjutraj.» Nalahno ga prijemši pod pazduho, je zaklenila za seboj vrata.

Prisluhnila je. «Joj, je neumen, če bi jaz vedela preje! Marta se bo smejala.» Mehka odeja ji je zastrla izmučeno glavico, boječo se nadležnega svita.

(Konec prihodnjič.)

Mirko Pretnar:

Vrtinec.

Hočeš biti kruta, hočeš biti zvita
kot na preži tiger, srebropasa kača,
žejajo ti usta po odličnem vinu
naših src, o, sfinga, s spletkami ovita.

Videl sem plesalko vjeto v večne kroge:
vitko je telo ji sikalo kot plamen
s svetega oltarja pred prestol najvišji ...,
videl sem plesalko vjeto v večne kroge.

Boki se zibali so ob taktu godbe,
njena leska ledja so bila vprašaji
hipni in odgovor so dajala usta
v tajnostnem poljubu, tleča v čaru godbe.

Noga se hiteča tal ni dotaknila
kot da zemlja več je ne privlači k sebi,
veke polzaprte, stisnjene nosnice,
kot da blesk slepi jo, mami vonj kadila.

Duh jetnik se vzpeti hoče iz telesa,
hoče se izviti z zemlje in v višave
dvigniti nebesne, niti ga dišave
niti gibki gibi ne sprostite telesa.

So oči jim žejne, so jim misli vroče,
gledajo plesalko, vidijo njen stas,
njene noge, ledja, njene prsi, lica
in rdeča luč jih vse ozarja zroče.

Hočeš biti kruta, hočeš biti zvita
kot na preži tiger, srebropasa kača,
žejajo ti usta po odličnem vinu
naših src, o, sfinga, s spletkami ovita.

Cvetko Golar:

Beli konj.

Stara Šonajevica je že hodila nad šestdeset let po zemlji, bila je trhla in sklonjena pod bremenom starosti in je sama gospodinjala na svojem velikem posestvu. Drugih otrok ni imela razen sina Matije, in tudi njega ni bilo doma. Poslal ga je še njen rajnki mož v latinske šole, kesneje se je neki učil kmetovanja v mestu od učenih gospodov, česar pa stara mati ni in ni mogla razumeti. To je bilo že pred dobrimi petimi leti, in še zdaj ga ni hotelo biti od nikoder. Pisala mu je pismo na pismo, vabila ga je in moledovala, naj pride, češ, da je že stara in ne more biti povsod, v vinogradu in na polju, v kuhinji in hlevu. Pisala je, da ima zanj izbrano nevesto, zelo bogato vdovo, ali sin ni odgovarjal, kot bi pisem ne dobival. Pisal pa je po svoje: «Dolgi so večeri, ljuba mati, in opravil imam čez glavo. Pošljite mi zato —.» Je že prav, si je mislila ljuba mati; le počakaj, bomo videli, kdo se bo zadnji smejal. In ko na njegova nadaljnja pisma in prošnje ni odgovarjala, se je sin Matija vrnil.

Razveselila se ga je mati, videč njegovo zdravo moško postavbo. Vodila ga je okoli po njivah in ogradih, po goricah in slivju ter mu razkazovala gospodarstvo, in sin jo je z razumevanjem spraševal, da si je morala reči, da se je vendar nečesa naučil po svetu. Le o nevesti, ki mu jo je namenila, ni maral slišati. In ko je neki dan zopet silila vanj, češ, da je vdova za devet deklet, je sin oblekel suknjo in ji rekel, da gre obiskat sosedo. Ker ga pa še drugo nedeljo ni bilo nazaj, je začelo mater skrbeti. Hodila je okoli voglov, po sadovnjaku, po skednjih in vzdihovala: «Moj Matija, o, moj Matija!» — Šla je v gornjo hišo, gledala skozi okno in se prijemala za čelo in grabila po sivih laseh: «Moj Matija, o, moj Matija! Ko bi vsaj na petek ne bil šel od doma!»

Skozi vas, skrito med zelenjem, za jablanami in slivami in potopljeno v jasno jutranjo svetlobo, je divjal beli konj. Srebrno mu je plapolala griva v pomladni sapi, kakor bi se trgal ogenj nad njegovo glavo, in rep se je vlekel in bliskal za njim, kot da je spleten iz samih isker. Planil je mimo cerkve, da se je zašibil zvonik, šinil je mimo hiš in skednjev, mimo mlak in topolov — ali se ni utrnila zvezda?

Okoli rjave kočice, ki je bila ometana z ilovico in s slamo krita, je stala družba viničarjev. Bili so zatopljeni v čudne pogovore, zato ga niso videli in še trenili niso z očmi, ko je vihralo mimo

njih grozno lepo čudo. Videl ga je edino viničar Tunej, ki je ležal v hiši na peči in je gledal v steno. Pil je vino in nenadoma mu je zaplemenelo in zaplesalo pred očmi. Vzdignil se je, kot da ga je obšlo navdihnenje, zgrabil je steklenico in skočil iz hiše, da razodene neznano lepoto. Ko je stopil na prag, se je še enkrat zažgal rep na ovinku. Blisnil in izginil je v megleno daljavo. Dolgo je stal Tunej nepremično kakor kip in gibal s čeljustmi, preden se mu je razvezal jezik.

«Sosedje, ali ste videli? Oj, čudo neznano —» Globoko je zasopel, zamahnil z levo roko, v kateri je imel steklenico vina, razprostrl desnico in zadrgetal s koščenimi prsti.

«Oj, Vajda, oj, Čuš, oj, Čeremožnica, ali te ni vrgel vznak hudi veter, ki je vstal za konjem? Barika, ali si ti?»

Samo baba Fekonjača, ki jo je Tunej zadnje poklical po imenu, je malomarno obrnila svoj obraz z umazano pego na levem licu proti njemu in ga pogledala z zmedenimi očmi.

«Jaz sem precej dejal, da to ne pomeni nič dobrega,» je pravil suhi in dolgi Čuš, ki se ni dal zmotiti od Tuneja v svojem pogovoru. «Kokoš, pa ti zapoje kakor petelin! Veš, seveda, tista grahasta, ki je pila jajca.»

«Čuš, ali nisi nič videl?» Iznova je kriknil Tunej s preplašenim glasom in potegnil z roko po sivkastih licih. «Govoriš o kuri, po goricah pa leta črnošolcev konj.» Stopil je v sredo med nje, gologlav in bosonog, v zeleno poškrpljenem jopiču in še zmeraj je krilil z rokami.

«O, Tunej, ali si v resnici zmešan, kar Bog ne prizadeni,» se je veselo smehljal Vajda in kazal črne zobe. Lica so mu bila kot mreža, vsa v tenkih in ostrih črtah in zarezah.

«Oj, Vajda, ti gledaš pa vidiš toliko kot moj palec v čevljih! Sosedje, kje ste pa imeli oči, da niste videli? Čeremožnica, ti tudi ne? Joj!»

«Kaj pa, da smo videli,» je pokimal Čuš.

«Na peči si ležal in steklenico si imel na nosu. Takrat se Tunej potegne v svojo hišo kot polž, kadar vino pije.»

«Prešentani, nikar ne kriči tako! Ti si dolg kot dež pa neumen kot stopal Bel konj je dirjal mimo hramov, tak me poslušajte, kristjani! Ali vam nisem pravil včeraj, da sem videl slokega človeka v gosposkem klobuku in črni suknji, ki je taval okoli plotov?»

«Je že bil kak cigan, ki je hotel krasti,» je zavpil Vajda.

«Bog ne daj, da bi te slišal črnošolec! Ali se ne bojiš, da ti s točo ne oklesti še tiste pedi trsa, ki ga imaš —»

«Eh, Tunej, ali nisi videl samo Ravtarjeve kobile?» je prijazno omenil Vajda, ki se je mogoče zbal Tunejeve grožnje. In trsov bi bilo škoda.

«Kobilo, kobilo, saj je vse jutro vozila gnoj, ha — ha,» se je zadrta debeluhasta Fekonjača.

«Resnice nihče v vrečo ne dene, ženska,» je zrastel Tunej. «Ali res nisi videla, soseda? Saj je mimo tekel, in kar gorelo je okoli njega. Na, pij!» Ponudil ji je steklenico in se je tresel od vina in strmenja.

Čeremožnica je bila umazana ženska z drobnim pegastim obrazom in očmi kot sova. Hlastnila je po steklenici in pila dolgo, dolgo. Nazadnje se ji je zaletelo, tolkla se je s pestjo po suhih prsih, preden je zamrmrala:

«O, nekaj sem videla pa sem mislila, da je bela koklja.»

«Daj sem,» se je oglasila Fekonjača. «Že od nedelje sem žejna! Čeremožnica je videla kokljo, Tunej pa kobilol!»

«Baba, glej, da te ne bo tepel jezik! Konj je bil, saj sem včeraj videl črnošolca, njegovega gospodarja. V tla je obračal oči in nikogar ni pogledal. Ali je imel slabo vest ali je pa premišljal, kam bi poslal točo. Ali ga nisi videla? Le še pij, soseda, saj vino je dobro.»

«Hm, hm, saj bo menda res nekaj. Srečal me je, srečal neki potegnjeni človek v dolgi, prašni suknji. Pa sem mislila, da je kupec ali mešetar,» se je oglasila Čeremožnica.

«Potlej pa bo že nekaj res,» je menil Čuš, ki je tudi pokušal vino in si brisal usta.

«O — o, res in še kako res!» je potrdila s kričečim glasom Fekonjača. «Vino daj sem, jaz sem ga tudi videla. Tako je bil bel kot Paludov petelin pa nesel se je kar po zraku.»

«A — ha,» se je premislila Čeremožnica. «Ali nisem prej dejala, da je bila koklja? O, kako sem se zmotila! Konj je bil in čisto bel, kot jih jezdiijo črnošolci. Tunej, ali ne, tam za goricami se je zablistalo, za Paludovim hramom —»

«Kajne, da je bil,» je živo povzel Tunej. «Ali ni imel bele grive, in tudi izpod kopit je sul bel ogenj. Le krepko potegni, Vajda, saj ti nisi kot mlinar, ki tri dni melje, poldrugí pa poje.»

«Mogoče pa bi že utegnil biti. Saj meni se je tudi nekaj zameglilo pred očmi, pa sem mislil, da veter cesto pometa.» Vajda je zamišljeno kimal z glavo in pomolil vino sosedi.

«O ne, o ne, kaj bo veter! Bel konj je bil, rajši nekoliko srebrn,» je natanko vedela Čeremožnica. «Le ti pij, Vajda! In potegnil se je kot repata zvezda.»

Vsi so premišljevali čudni dogodek, in globoko se je zlivalo vino v grla. Ko je dobila steklenico Fekonjača, ki je strahoma opazovala, kako se suši vino, je izpregovorila:

«Meni pa se le zdi, da sem že nekje videla tistega konja. Menda na sejmu v Štrigovi —»

«Kako ga boš videla na sejmu, krca, ali misliš, da črnošolec kupuje konja v Štrigovi, prodaja pa v Čakovcu kakor cigani,» se je razjezil Tunej, ki je postajal ošaben.

«Nikoli ne bi mislila, da so srebrni konji na svetu.» Čeremožnica je majala z glavo in je gledala proti solncu v steklenico. «Še sveti Jurij nima tako lepega, pa je svetnik.»

«Pravijo, da se črnošolcu najbolj postreže s kislim mlekom, in tistega udari s točo, kdor mu ne dá, kar želi. Jaz ga imam skledo, če bi namenil priti. Kar domov grem,» je dejala Čeremožnica.

«Dobro zate! Jaz pa nimam ne mleka ne vina, in danes pride mogoče. Lep dan se je naredil in trs diši. Nazadnje pa lahko zaprem duri, kadar sem doma.» Vajda se je zvito nasmehljaj in si našgal pipo.

«E, jaz pa grem v Mačkovce. Tam pri Novakovih imajo vino kot luč in mogoče naletim celo na črnošolca, mogoče bo dal za njega.»

Čuš se je vživel v svojo misel, ki mu je na lepem padla v glavo. Obrnil se je in šel.

Pred kočjo je ostala sama Fekonjača, ki je iztisnila zadnje kaplje iz steklenice.

«Tunej, ali sod še teče?» je kriknila skozi duri in skočila v vežo.

Tunej je stopil na prag in pogledal za Vajdo, ki je trdo stopal vstric Čeremožnice. Oči so mu šle po goricah in šumah in se ustavile na širokem polju, porisanem z njivami in travniki, kjer se je zgrinjala solnčna meglica.

In beli konj se je že pasel po dobravah okoli Razkrižja. Rezgetal je in tolkel s kopiti, da se je kadila Mura in so žvenkljali zlati oblaki na nebu.

V kmečki hiši, ki je bila prostorna in topla, je sedela Paludova družina pri večerji. Luč, ki se je zibala pod stropom sredi okajenega kolobarja, je razsvetljevala šest oseb. Gospodar je gledal zamišljeno po svojih ljudeh in tiha nejevolja se mu je brala na rjavem, širokem obrazu.

«Mlad človek, ki je bil še precej lepo oblečen, je prejele postavil okoli hrama,» je izpregovoril kakor sam zase. Ob njegovih besedah se je zganila mlada hčerka na njegovi strani, vsaj tako se mu je zdelo, zato jo je ostro pogledal in se obrnil k ženi:

«Ti, kaj pa je z Magdico, ali ji ne daš nič dela, da gleda okrog voglov?»

«E, delo že sama najde, saj ga je dosti,» je odgovorila žena, ki je sedela na kraju mize in je imela polna, ogorela lica.

«Kaj pa, samo ona ga ni videla. Ali ne?» Oče se je nasmejal in gledal deklino, ki je vsa zardela. «Na pragu si stala in malo šarila okoli hiše.»

«E, kaj pa je zato! Naj malo postoji, se bo že jutri hitreje obrnila.» Mati je obstala prijazno z očmi na hčeri, ki je brezbrizno strmela predse in hitro dihala. Bila je močna, okrogla deklica sedemnajstih let, oblečena v čiste, bele rokavce in pisano janjko. Temni, rjavi lasje so se ji kodrali nad čelom in okoli rdečih lic.

«Takšna je naša Magdica! Na pragu bi stala in gledala za ljudmi, ki pridejo mimo. Franček, kje pa si ti bil popoldan?»

«Ali ne veste? Saj ste mi rekli, naj grem z Matjažem v gorice. Polovnjake sva peljala,» je naglas povedal Franček, ki je bil droben deček in mlajši od sestre.

«Ali nista nič videla tistega človeka? Dolgo suknjo je nosil kot kaplan, samo da ni bila tako snažna, pa trd klobuk.»

«Takšnega moža pa nisva srečala. Le tisto žensko sva videla, ki je oni teden letela za našo svinjico. Še jezik je nama pokazala, potlej pa se je skrila tam v Babjem ložiču. Mož pa nisva našla razen tistega Papeka, ki je otroka pod trs zakopal,» je hlapec počasi povedal.

«Ali ni imel palice? Pastirica Gelca je pravila, da je kuril tam v Šarjaku in gobe pekel. In njej je rekel, da je sveta Genovefa.» Franček se je smejal in se čudil Magdici, ki mu je jezo zagrozila.

«Lehko da je tisti, pravi navihaneč mora biti. Zunaj z vrta sem ga gledal, kako je šel z očmi po vseh oknih. Ali si ga ti videla, Magdica?»

«A, videla? Saj jih je šlo dosti mimo, in neki Prekmurec je platno prodajal.»

«Vidiš jo, kako se dela,» je pokaral oče deklico, ki bi se bila rada smehljala in je povzdignila oči k njemu. V njih so se svetile solze, in bela ruta, ki jo je imela na prsih, je lahno drhtela.

«Magdica, ali ga nisi videla?» je vprašala mati z božajočim glasom.

«Sem,» je dahnila. «Ali morem kaj za to,» je pristavila, ko je začutila na sebi očitajoči pogled očetov. Še bolj je zardela, in prsti, ki jih je položila na cvetoča lica, so nemirno trepetali.

«I, kdo pa je bil?»

Takrat so se vrata naglo odprla, in v izbo je stopil mlad človek, svetlih oči, zaripel v lica, kot da je ravno privihral iz razposajene družbe, polne vinskih duhov. Črno suknjo je imel odpeto in klobuk visoko na čelu. Veselo se je smehljal, zamahnil z roko v pozdrav, ne da bi spregovoril in le z očmi je poiskal domačo hčerko. Pogledal je okoli sebe kot oni, ki ne ve, kam je prišel in zdaj misli, kaj bi storil. Gospodar je vstal in ni takoj našel besede, zato ga je prehitela žena:

«Kaj pa bi radi?»

Vse je ostalo tiho, le Magdica je položila glavo na mizo. Nepoklicani gost je odmajal in se obrnil in stopil skozi duri.

«Ali si ga videla? Tale tič je bil. Kaj neki išče? Zato sem ti naročil, da pazi na dekle!»

«Glej, pa bi ga bil ogovoril in pridržal, da bi vsaj vedeli, kdo je.»

«Saj si videla, kako se mu je mudilo. Ali v redu človek že ne more biti, drugače bi vsaj dober večer voščil.» Pogledal je hčer, ki se je sklonila pokonci in si brisala oči, zmajal je z glavo, kot bi nečesa ne mogel razumeti, in zamišljeno gledal deklico.

«Ali jaz sem že moral nekje videti tega pajdaša, samo kje —»

«Oh, jaz pa vem, kdo je,» se je spomnila dekla Jula. «Črnošolec je, saj so v goricah videli belega konja; tako se je podil, da se je zmajal zvonik in so zvonovi zapeli.»

«Eh, ti si pa njegova botra! Saj res, ti Matjaž,» se je obrnil k hlapcu, «stopi za njim in poglej, kam jo bo mahnil.»

Hlapec se je obotavljal, zato je skočil mali Franček in pogledal skozi okno. Zunaj je šumel veter z listjem, in po zraku so se zibale črne drevesne grmade.

«Menda ga ni nikjer, pa vendar ne vem.»

«O, kajpa da ga ni! Saj taki moške hodijo k viničaricam spat.»

«E, Matjaž, kar pojdi za njim, saj te ne bo vjedel.»

«Še jaz se ga ne bojim, saj črnošolec ni zver,» je dejala dekla in šla za hlapcem.

Mati je stopila k hčeri in jo prijela za glavo: «Kje si pa videla tistega moža?»

«Kaj jo boš vpraševala, ako noče vedeti! Pojdi rajša in zakleni hišne duri, ali pa čakaj, grem sam.»

«Kdaj si ga pa videla?» je vprašala zopet, ko je odšel gospodar. Deklica je še zmeraj molčala in se ni ganila oprta s čelom ob mizo, zato jo je nalahko vzdignila:

«Ali je govoril s teboj?»

Pogledala je mater z rosnimi očmi in odmajala z glavo.

«Zakaj pa si gledala za njim, ali si ga danes prvokrat videla?»

Hči je potrdila, in ker se je vrnil skrbni gospodar, sta utihnili.

«Je že menda za hribi, tudi hlapec ga ni videl. Bog daj, da bi ga ne bilo več blizu. Zdaj pa spat, Magdica, in ti tudi, Franček! Danes ne hodi s hlapcem, pojdita oba v hram!»

Ko sta ostala sama, je rekla žena:

«Kdo bi neki bil? Mlad je še in navidez ni napačen. Le bled je in nekako izgubljen.»

«Vrag ga že pozna! Nekakšen škric je, ki bi rad zmotil deklino. Tudi ni iz naših krajev in gotovo ni dosti prida.»

«Pa na pol gosposki je bil oblečen, in tudi umazan ni bil. Veš, kaj mislim? Če so črnošolci na svetu, morejo biti zares takšni.»

Žena je vprašaje pogledala moža, ki je sedel na posteljo.

«Hodi, hodi! Ne bodi nora kot Paničeva Bara! Pa naj bo že tako ali tako, meni se zdi vseeno znan,» je končal gospodar in ugasnil luč.

(Dalje prihodnjič.)

I. A. Krylov-B. Vdovič:

Svinja.

Zaneslo svinjo na gosposko je nekoč dvorišče.
Okoli kuhinj in konjušenj se je tam smukala,
prebredla blato vse je in gnojišče,
v pomijah do ušes se je do sita nacmokala,
a iz gosti domov prišla
je svinja, kakor je bila.

«No, pujsa, kaj si lepega tam zapazila?»
povpraša jo pastir;
«saj govori se venomer,
da biserov, zlatá je pri bogatih kot nikjer
in da povsod je v hiši sama svila.»
«Bosa je ta!» je svinja zakrulila;
«bogastva nisem tam nikakega zaznala,
povsod je samo blato in gnojišče,
in vendar sem domala
ondù izrila
skor vse dvorišče.»

Dr. Drag. Lončar:

O Slovaki in njih «Matici».*

Slovaki prebivajo kompaktno od Bratislave do Užhoroda in od Tater do Donave. Njih skupno število znaša 2 do 3 milijone (Niederle jih navaja približno 2.600.000), na samem Slovaškem nad 2 milijona. Jezikovno spadajo k severnim Slovanom in so najbližje Čehom. Po veri so katoličani v večini, okrog pol milijona je pa protestantov avgsburške konfesije.

S krščanstvom po sv. Cirilu in Metodu so dobili v IX. stoletju prve začetke omike in književnosti, toda narodni slovanski jezik se je moral umakniti latinskemu, ko je razpadla veliko-moravska država. Češki knez Boleslav I. se je v X. stoletju polastil Moravskega in Slovaškega, ki je bilo potem cerkveno združeno s praško nadškofijo. Pozneje si je poljski knez Boleslav Hrabri podvrgel Moravsko in Slovaško; toda po njegovi smrti si je v začetku XI. stoletja osvojil ogrski kralj Štefan slovaško deželo, ki je odslej ostala pod Arpadovci. Ko so pa v začetku XIV. stoletja izumrli Arpadovci, si je znal trenčinski veljak Matevž Čák v dinastičnih bojih pridobiti samostojnost, da je imel svojo vladno, svoje poslanike in svoj denar. Takrat se je snovala politična, državna samostojnost Slovaškega, ki je pa prenehala po smrti tega krepkega vladarja: Slovaki niso postali politični narod. Matevž Čák ni imel nasledstva in njegova dežela se je podvrgla Ogrski.

Z ogrskim gospodstvom se je uvedla latinščina v državno in cerkveno življenje, v književnost in družbo. Zavladal je fevdalizem, ki je razdelil Slovake na dva dela: v plemiče, ki so se iz stanovskih vzrokov vdajali vedno bolj madjarstvu, in v ljudstvo, ki je bilo brez političnih pravic.

Novo gibanje se je začelo na Slovaškem, ko je prišel v XV. stoletju s husitsko vojsko Jan Jiskra z Brandysa, da bi branil vladarske pravice Ladislava Posmrška. Husiti so uvažali obenem svoj nauk, z njim pa tudi svoj obred in jezik. Nastajala je husitska književnost, ki je imela vpliv na duševno življenje Slovakov: češki cerkveni jezik in češka cerkvena knjiga sta se širila po Slovaškem.

* Podatki o razvoju slovaškega književnega jezika so vzeti iz Vlčkovih «Dejin literatury slovenskej, 1923»; zgodovino «Matic» sem pa črpal iz Bottovih «Dejin Matic slovenskej», 1923 (obe knjigi je izdala Slovaška Matica) in iz odborovega poročila za leto 1922/1923.

A tudi v javnosti, v diplomaciji se je od XV. stoletja dalje uporabljala češčina, zlasti pa v XVI. stoletju, ko so se z **Luthrovo** reformacijo ustanovljale narodne cerkve in šole. Z nesrečno bitko pri Mohaču (1526), ki je odprla Turkom vrata za 150letno gospodstvo nad Ogrskim, ter z državljansko vojno med **Ferdinandom I.** in **Zápoljo** se je pa začelo propadanje, ki je trajalo vse XVII. in XVIII. stoletje, ko so še vršili dinastični in verski boji.

Ako tudi so cerkvene knjige, iz večine protestantske, uporabljale t. zv. bibličtino, t. j. jezik, v katerem je bilo prevedeno češko sv. pismo; ako tudi so češki protestantski duhovniki in tiskarji ter slovaški omikanci, ki so študirali v Pragi, pridržali «bibličtino» za svoj jezik: vendar v ljudskem življenju Slovakov se je govorila slovaščina in ni bila nikoli zamenjana s češčino. Ker je češčina v XVII. in XVIII. stoletju v svoji lastni domovini na Češkem, Moravskem in Šleskem zaradi nasilne protireformacije izgubljala vedno bolj svojo veljavo, ni čudno, da je izginjala tudi na Slovaškem, kjer katoličani niso bili vezani na cerkveno tradicijo, marveč so v želji, da se čim tesneje približajo svojemu ljudstvu, začeli poviševati domače narečje v knjižni jezik. To stremljenje se je pojavljalo 100 let: od prve slovaške knjige 1691. leta do prve slovaške slovnice 1790. Kakor je doba prosvetljenosti pri drugih slovanskih narodih (Rusih, Poljakih, Srbih, Hrvatih, Slovenčih, Bolgarih, Malorusih) vzbujala smisel za jezikovno-plemensko individualnost na podlagi dejanskega, ljudskega življenja, tako je bilo to tudi pri Slovaki.

Katoliški duhovnik **Anton Bernolák** (1762—1813) je kot bogoslovec 1787. leta v Bratislavi izdal dvoje jezikovnih razprav, kjer je postavil na podlagi dotedanjega dela temeljni načeli: zapadno-slovaško narečje se uvede v književnost in slovaški jezik se piše s fonetičnim pravopisom. **Bernolakovska** doba na koncu XVIII. in na početku XIX. stoletja je imela učene in popularne bogoslovce, jezikoslovce in slovničarje, prevajalce in ljudske pisatelje ter pesnika klasicizma **Hollega**.

Z nastopom Bernoláka in njegove šole se je začel boj za in proti slovaščini kot književnemu jeziku. V ospredju nasprotnikov sta stala protestanta **Ján Kollár** in **Pavel Jozef Šafárik**, dasi sta oba s svojimi načeli prav za prav pospeševala nastop slovaščine kot književnega jezika. **Kollár** je v svojem spisu «O literarni vzajemnosti med slovanskimi plemeni in narečji» (1836) razvijal misel, da se z vzajemnostjo, kakor jo je pojmoval, ne dela krivica nobenemu slovanskemu narečju, ker vsako pleme obdrži svojo individualnost ter ostane pri svojem narečju in svoji književnosti:

s poudarjanjem individualnosti vseh slovanskih plemen je kazal tudi protestantom pot do knjižne slovaščine. In enako je že deset let prej Šafárik v spisu «Zgodovina slovanskega jezika in književnosti v vseh narečjih» (1826) smatral zgodovino slovaškega jezika in književnosti za enakopravno z drugimi slovanskimi književnostmi; med zapadnoslovanskimi narečji je odkazal slovaščini posebno stališče, da je most med češčino ter slovenščino in hrvaščino; vsa slovaška narečja je razdelil na troje: v zapadno, vzhodno in srednje, ki je čista slovaščina. Priznavajoč delovanje Bernolákovcev je uvideval pravico Slovakov, da si svojo individualnost izražajo tudi v književnosti; zato je želel, da bi si po lagoma katoliški in protestantski pisatelji skupno ustvarili slovaški knjižni jezik, ki bi imel sicer slovaški značaj, a bi vendar ne onemogočeval literarne vzajemnosti med njimi in Čehi. Kollár in Šafárik sta postala hočeš-nočeš ne le očeta slovanske zavesti Slovakov obče, ampak tudi slovaške posebej: onadva sta očeta današnje knjižne slovaščine, ki jo je izvedel protestant Ludovít Štúr (1815—1856) s svojima sotrudnikoma Michalom Miloslavom Hodžo (1811—1870) in Jozefom Ludovitom Hurbanom (1817 do 1888).

Potreba urejenega knjižnega jezika je bila velika; zakaj pisala se je mešanica, ker so katoliški in protestantski pisatelji s Kollárom vred slovačili, v pravopisu ni bilo nobene enotnosti, ljudstvo je težje in težje umevalo češke časnike in knjige. Leta 1843. so razmišljali o tem Štúr, Hodža in Hurban in sklenili, da se uredi slovaščina kot knjižni jezik. Misel se je uresničila, poprijela se je je zlasti mladina; Hurbanov almanah «Nitra» in Hodžovo literarno društvo «Tatrin» sta vzela z letom 1844. slovaščino pod svojo zaščito. Kollár in večina protestantov so bili proti, katoličani so s početka molčali.

Leta 1845. je začel Štúr s 1. avgustom izdajati politični list «Slovenske Národné Noviny» z leposlovno prilogo «Orol Tatranský», kjer se je pisala čista slovaščina: ta dan se je slavil po Slovaškem kot narodni praznik.

Iz treh vzrokov se je oprijel Štúr slovaščine: Slovaki so plemo z lastnim značajem, ki ga je treba čuvati in razvijati kakor druga plemena slovanskega naroda, ker to je prava vzajemnost; slovaščina je čista in bogata, spajajoč v sebi vsa slovanska narečja, po analogiji drugih slovanskih književnosti, kjer je ostala težko umljiva staroslovaščina v bogočastju, a se je v književnost uvedel živ narodni jezik, je tudi pri Slovaki češčina liturgični jezik,

dočim se pri posvetnih knjigah med češčino glasno oglašala slovaščina; končno je potrebna slovaščina zaradi enotnosti, ker so se katoliški Slovaki izza **Bernolákovih** časov ločili od češčine, da je nastalo dvoje književnosti. Za književni jezik je vzel **Štúr** po **Šafárikovem** utemeljevanju sredneslovaško narečje, t. j. ono, ki se govori po Turčanskem, Oravskem, Liptovskem, Zvolenskem, Tekovskem, Gemerskem, Hontskem, Novohradskem ter po gorjem Trenčinskem in Nitranskem, ker je najbolj čisto in razširjeno.

V nastalem boju proti slovaščini je nastopal **Kollár** strastno, dočim se je **Šafárik** vedel mirno, priznavajoč celo, da je postajala književna enota med Čehi in Slovaki vedno bolj težka, zlasti v znanosti in umetnosti. Književno slovaščino je branil poleg **Štúra** in **Hurbana** zlasti duhoviti in učeni **Hodža**, ki je pa obenem nasprotoval **Bernolák-Štúrovemu** fonetičnemu pravopisu in končno združil s svojimi jezikoslovnimi načeli vse Slovake. Slovaščina je vzbudila živahno duševno življenje: povzdignilo se je v tej dobi društveno delovanje, časopisje (**Hurban** je 1846. leta začel izdajati znamenite «Slovenske Pohlady na vedy, umenia a literatúru») in knjištvo najraznovrstnejše vsebine: didaktično-pedagoške, leposlovne (pesnik **Ondrej Sládkovič**), ljudsko-prosvetne, homiletične in tako dalje.

V revolucionarnem letu 1848. so bili **Štúrovci** tisti, ki so odločno držali s svojim ljudstvom, dočim so bili zagovorniki «bibličtine» na strani Madjarov. Na svojih zborovanjih so zahtevali poleg splošnega zbora «bratských národov pod korunou uhorskou žijúcich» še «národné osobitné snemy», da bi manjšina ne služila večini in narobe; v javnosti uveljavljanje materinščine; narodno šolstvo od ljudskih šol do vseučilišča; narodne zastave poleg državne; slovaške poveljnike in poveljevanje pri narodni straži na severnem Ogrskem; volilno pravico z dvajsetim letom; popolno svobodo tiska, izdajanja časnikov, ustanavljanja tiskarn, zborovanja in združevanja. Vlada je odgovorila na to s prekim sodom za severno Ogrsko.

Politični voditelji «Slovenskej Národnej Rady» **Štúr**, **Hodža** in **Hurban** so načelovali slovaškim prostovoljcem v boju proti Madjarom. Časniki so prenehali, pisale so se brošure, plakati, manifesti: tu **Štúrovci** — tam **Kossuthovci** s slovaškimi zavezniki, zagovorniki «bibličtine». **Štúrovci**, ki so iz pisateljev postali agitatorji in organizatorji, so bili v največji osebni nevarnosti. Z manifestom dne 17. oktobra je razpisal **Kossuth** na glavo **Štúra**, **Hodže** in **Hurbana** «po 50 zlatih v striebre». Vsi trije so bili

seveda že za mejo. Mnogi so imeli izbirati med smrtjo na vislicah in službovanjem v honvedstvu; marsikoga sta rešila izpod vislic ali iz zapora ban Jelčić in knez Windischgrätz.

Srednja slovaščina, v kateri so bili združili Štúrovci narod, se je izkazala v književnosti in v javnem življenju kot močan činitelj, ker sta izpregovorila v njej tudi vladar in njegova armada: Bernolákova zapadna slovaščina in Kollárova češka slovaščina sta le životarili. Med Štúrovci samimi je pa prišlo do nesoglasja zaradi pravopisa: dočim sta se Štúr in Hurban držala fonetičnega pravopisa, je začel Hodža pisati s etimologičnim pravopisom. To priliko je izkoristil Kollár, ko je postal 1849. leta na dunajski univerzi profesor slovanskih starožitnosti in bil od vlade vprašan za svet, da je predlagal notranjemu ministru dr. Bachu uvedbo tako zvane «staroslovaščine», češ, spore med Slovaki glede knjižnega jezika naj odstrani višja avtoriteta s tem, da se vrne k jeziku, ki ga je do konca vlade Marije Terezije uporabljal ves narod, v katerem je bilo prevedeno sv. pismo, v katerem so bili tiskani katehizmi, cerkvene pesmi in molitveniki, v katerem so bili razglašeni terezijanski urbar, tolerančni patent Josipa II. in mnoge naredbe Leopolda II. In res je minister Bach uvedel z letom 1850. «staroslovaščino» v uradne dunajske «Slovenské Noviny», a minister grof Thun v šolstvo. Starejši slovaški protestanti in mlajši katoliški duhovniki, ki so bili pred 1848. letom Štúrovci, so prestopili na stran «Slovenských Novin»; toda njih literarni vpliv ni trajal dolgo. Ko je bila ustava z dne 4. marca 1849. leta, ki je obljubovala narodno enakopravnost, preklicana dne 31. decembra 1851. leta ter je nastopil ponemčujoči absolutizem, se je tudi področje uradne «staroslovaščine» zožilo, poleg tega si je slovaško čitajoče občinstvo želelo izpremembe, ker ni maralo vsiljenega jim jezika. In tako je prišlo 1851. leta v Bratislavi do sporazuma med katoliškimi in protestantskimi pisatelji glede slovaščine kot knjižnega jezika: zmagalo je Štúr-Hodžovo stališče, ki ga je slovnično kot rezultat sporazuma ugotovil Martin Hattala. Sicer se uradna «staroslovaščina» po tem dogovoru ni umaknila povsod in takoj, n. pr. «Slovenské Noviny» so jo pisale dalje, poučevala se je v ljudskih in deloma v srednjih šolah; toda po padcu absolutizma je prenehala tudi ona. Glavna zasluga, da se je uveljavila slovaščina kot knjižni jezik v zmislu Štúr-Hodžovih načel, gre «Slovaški Matici».

(Konec prihodnjič.)

Ivan Zorec:

Kraljevič Marko.

(Nadaljevanje.)

Musa Kesedžija je prignal zvezanega Marka v svoj močni grad za kršnim Kačanikom in ga zaprl v debeli stolp. To so zvedeli Musini prijatelji in so od vseh strani vreli, da bi čestitali zmagovalcu in da bi ob ozkih stolpnih linah zasmehovali premaganega kraljeviča Marka. — Ko se je Musa Kesedžija s prijatelji naveseljačil, je hodil do stolpnih lin in trpinčil zaprtega Marka.

«Čuješ, kraljevič Marko, milost bi ti izkazal.»

«Ne maram milosti!» je rohnal jetnik. «Ali še enkrat se poskusi z menoj v junaškem boju.»

«Nisi me razumel, kraljevič Marko. Drugačno milost ti dovolim: Ubijem te, a ker si bil junak, si sam smeš izbrati način smrti. Ali naj te nabodem na oster kolec, ali naj ti porežem krepke ude, ali naj ti odsekam rdečo glavo?»

Tako je vpraševal Musa Kesedžija in se glasno smejal, a kraljevič Marko mu je mirno odgovarjal:

«Zmagal si, stori, kar moraš! A preden me pogubiš, mi daj dobrega vina, da se napijem v tvoje junaško zdravje!»

Junaku Musi Kesedžiji so močno ugajale tako ponosne besede. Žal mu je bilo Marka, ni ga več dražil, a od smrti ga ni pomilostil.

Kadar pa je Musa Kesedžija šel na lov v planine, je pred stolpne line hodila z dragocenim glasbilom njegova sestra Begzada, da bi gledala slovečega kraljeviča Marka. Pesmi in povesti, ki so šle o njem, so ji razburjale mlado kri in ji razpalile vročo ljubezen do čudovitega junaka. 579

Bila je mlada, a visoka in vitka v stas, polnih, zdravih udov. Oblečena je bila v tenko belo platno. Okoli belega vratu ji je viselo sedem prekrasnih ogrlic, padajočih ji po krepkem nedrju. Dve sta bili iz rdečih koral, dve iz prebelega biserja, dve iz modrih draguljev, a sedma je bila iz sto rumenih zlatnikov... Ne samo bogata, tudi lepa je bila deklica Begzada. Oči so ji bile dve črni oparnici, obrvi dve debeli gosenici in trepalnice dolge in mehke kakor pavje perje, usta ko razpokla črešnja, rastoča sredi belih rož, in glas sladak ko golobje gruljenje, a smeh mil in topel ko soj božjega solnca. V očeh ji je gorelo hrepenenje, lice ji je bilo belo, skoraj blede, kakor bi ji žar iz vročih oči palil rdeče rože na obrazu.

Kadar je le mogla, je prišla pred line in se pogovarjala s kraljevičem Markom.

«Po Bogu brate, kraljevič Marko, kakò ti je?»

«Kaj naj ti, mlada deklica, odgovarjam iz temne ječe v zlato solnce?» se je branil, ker ni hotel z žensko govoriti o svojem ponižanju.

«Smiliš se mi, kraljevič Marko, in rada bi ti pomagala.»

«Ne maram pomilovanja, dobra sestra Muse Kesedžija!» je godrnjal, a oči ni mogel sneti z njene sveže ljubkosti. Kadar je bila pred linami, ni čutil ječe, če je ni bilo, mu je srce hodilo in so mu misli begale za njo. Lepa se mu je zdela kakor upanje, rad jo je gledal in poslušal, a delal se je kakor da mu ni nič do nje.

«Drag si mi, oprosti, kraljevič Marko —» je šepetala. Prsi so se ji sunkoma dvigale, v beli obraz ji je silila rdečica, ustnice so ji drhte, iz napol odprtih ust ji je silila vroča sapa in ji dušila jecljajoče besede. «Drag si mi. Čas, ko čakam, da te vidim, mi je večnost, a ure ob tej odprtini se mi zdijo le trenutki...»

Drugič je spet prinesla s seboj dragoceno glasbilo in ubirala mile strune. Zraven je pela, besedilo si je po vzhodni šegi sama sproti skladala:

«Ni ljubezni, ni zvestobe v življenju mimo ljubezni in zvestobe dekliške duše... Pomlad nas vsako leto zapusti, solnce se vsak dan izneveri dnevu — ali dekle nikoli ne pozabi moža, ki ji je ukresal ogenj velike ljubezni...»

«Tako mi kakor skala trdne vere!» se je razburjal kraljevič Marko. «Solnce se spreminja: poleti greje, pozimi ne greje; ali moja zvestoba se ne spreminja!»

Z dušo ga je poslušala, z očmi mu je odgovarjala in tiho pela v srebrne strune:

«A gle žica, — kako kuca,
a gle srce, — kako puca...!»

Tako je lepa Begzada v ljubezni in hrepenenju sladila ozko ječo ujetemu kraljeviču Marku.

A silni Musa Kesedžija je koval črne naklepe.

Neki dan je odklenil debeli stolp in je zaklical:

«Vstani, kraljevič Marko! Pridi! Počastiti in pogostiti te hočem!»

(580) Vodil ga je v prostrano sobano. Bila je lepa, da je človeku duša trepetala od radosti. Oči so se zavzemale in so hodile od prekrasnih preprog in bajne sobne opreme do silovitega orožja, obešenega na vseh straneh in bleščečega se v srebrnih in zlatih okovicah. Ob stenah so se vlekli mehki nizki blazinjaki, pred njimi so na široko stale priročne nizke mize iz temnega tujega

lesa. V ozadju sobane je ob prostorni zofi, obloženi s kašmirskimi blazinami, stala široka, a nizka miza iz slonovine. Za noge so ji bili nežni, iz srebrnih cvetic spleteni stebrički. Nad njo pa je na dolgi, zlati verižici visela dragocena kadilnica. Iz kadilnice se je dišeče vil modrikast dim tleče ambre in aloe. Tla so bila iz bizantinskega mozaika in večji del pogrnjena s težkimi perzijskimi preprogami. Na vseh štirih stenah je bilo po več vrat, zastrtih z debelimi zastori. Po stenah so visela draga ogledala iz latinskih dežel, v zrcalih je svetlo odsevala bogata lepota razkošne sobane.

Musa Kesedžija je vodil kraljeviča Marka k prostorni zofi s kašmirskimi blazinami, sedel sam med mehke obloge, a njemu ukazal, naj sede k podnožju.

Komaj je kraljevič Marko sedel, so se odgrnila vsa vrata in v sobano so se prihihtale bele in črne odaliske. Bile so prav mlade in skoraj gole, oblečene le v toliko, da so se jim povečavale lepote prožnih in kipečih teles. Zlekovale so se po blazinjakih ali valjale po tleh kakor igrajoče se mlade mačice.

Takoj za njimi so se pokazali takisto napol goli evnuhi in začeli v srebrnih in zlatih posodah nositi pred gospodarja in gosta predobrih jedil, izbranega sadja in dobrega vina, medu in sladkorja.

«Jej in pij, kraljevič Marko!» je silil Musa Kesedžija.

Kraljevič Marko se je bal prevare in strupa, pa ni jedel in ni hotel piti.

«Jej, ti pravim, in pij po mili volji!» je gospodar silil gosta. «Ne misli, da te hočem zastrupiti! Šestoperi buzdovan, kriva sablja, dolgo kopje, — to mi je orožje. Strup je pomočnik le strahopetnih in hinavskih slabičev!»

«To je resnica in ti si junak, Musa Kesedžija!»

In sta jedla in pila, a sredi sobane so prekrasne odaliske mehko plesale čudovite, strastne in vesele plese ob drhtečih zvokih srebrnostrunih plunk, ki so jih same spretno ubirale z navajenimi prsti.

Pa Marku ni šla v slast ne jed ne pijača. V ječi se je bil vsega dobrega odvadil.

«Jej in pij, kraljevič Marko!» ga je gostitelj znova silil. «Jej, pij in bodi dobre volje, dokler še nosiš glavo na vratu!» mu je govoril in oči so se mu svetile.

Kraljeviča Marka je ugriznilo v srcu, kri mu je vrela, goreče oči so mu tipale po orožju na stenah.

A Musa Kesedžija se je delal, kakor da ne vidi njegovih pogledov, in se mu smejal.

«Glej, iz Prilipa kraljevski Marko, glej mlada telesca lepih odalisk, kako jih razganja ljubezen!» se mu je smejal in ga opozarjal na blestečo in kipečo lepoto plesočih deklet.

Razgrete odaliske so se slikovito in prožno sukale in zvijale, brenkale v doneče plunke in polglasno pele iz mladih belih grl. Gibi so jim za trenutke mehko odnehavali kakor v prijetnem dremežu ob vročem poletnem dnevu, glas jim je tresoč se odmiral skoraj v skrivnostno tišino kakor zakesneli vzdih v napol bedočih sanjah, — ali naenkrat so se jim spet naproženo napele mlade kite gibkih telesc v zibajočem in prepletajočem se kolu, glas jim je čuvstveno povzemal ognja iz najtoplejših globin in vsa sobana je rajala v opojnem zanosu in poltiho pela v mamečem valovju tlečih dišav.

Kraljevič Marko jih je gledal, a srce se je pogovarjalo z dobro Begzado — in misli so slišale njene čiste strune:

A gle žica, — kako kuca,
a gle srce, — kako puca...!

Kje je Begzada? Kaj dela? Ali ve, da je on gost Musi Kesedžiji?

Musa Kesedžija je dosti pil. Napival je gostu in govoril:

«Čuj me, iz Prilipa Marko! Oba ne moreva živeti, prevelika sva junaka, za oba ni prostora. Pride petek, turški svetek, tedaj ti odbijem glavo. Oprosti, kraljevič Marko!»

V Marku je vrela kri, oči so tipale po orožju na stenah. Ali pomislil je, da gostuje in blaguje za gostiteljevo mizo in da je misel na poboj velik greh zoper dobre stare šege in zoper pravičnega Boga. Spet je snel oči z orožja, ponosno pogledal gostitelja in trdo rekel:

«Zmagal si; stori, kar moraš!»

«A ti jej in pij in bodi dobre volje; še ti je glava na vratu! Glej, tudi jaz sem dobre volje in dam ti dekle, katero si izbereš. Naj ti bo v sladko zabavo še pred smrtjo in naj potlej umrje s teboj, ker ne maram za teboj dediščine razen junaške slave.»

Še ga je gostil z jedili in pojl z vini, zabaval s sladkimi strunami in s pogledi lepih deklet, dražil in zasmehoval, a ko se je naveličal, se mu je oprostil:

«O, kraljevič Marko! Ne zameri, da te žalim, ali pijan sem vina in veselja, da te imam v pesteh in da te bom pogubil. Za oba ni prostora...! Pride petek, turški svetek —! To pomni, a oprosti!»

Tako mu je govoril in ga spet zaprl v debeli stolp za ozke line.

Tam je kraljevič Marko čakal hudega petka, turškega svetka, kakor ujet lev v kletki nemirno hodil po ozki ječi in ljuto klet svojo zlo usodo. V misel so mu hodili spomini iz svetle mladosti, spominjal se je vseh junaških dvobojev, srce mu je stiskala misel o vilinsko lepi Ravijojli in mu hrepenela po blagi, mladi Begzadi; a najbolj je premišljeval o domu in materi in o junaški slavi, ki se bo z njim utrnila.

Ta domislek ga je nemilo bolel. Od tuge je začel peti, ker se ni znal jokati...

Pel je junaške pesmi in pel je pesmi ljubezni; pel je lepo kakor labod, ki pred smrtjo poje svoj najlepši spev.

Lepa, mlada Begzada pa ga je poslušala in je trepetala:

«Govori, kraljevič Marko, ali je res, da še nimaš žene?»

«Dà, duša moja, lepa Begzada mlada, je resnica; o, da ne bi bila resnica!»

«Ali bi se oženil, če bi se rešil iz ječe?»

«Ko pridem iz ječe, brez glave pridem; vzel mi jo bo Musa Kesedžija!»

«Ne misli, kraljevič Marko! Jaz te rešim, ker te ljubim. Ali me ljubiš, kakor te jaz ljubim?»

«Duša moja, ljubim te še ob smrtni uri.»

«Ali me ljubiš, kraljevič Marko?»

«Ljubim te, solnce moje ječe!»

«Ali me ljubiš, kraljevič Marko?»

«Ljubim te, sladka misel moja!»

«O, rešim te, ker te ljubim! Rešim te!» je vzkliknila koprneča Begzada.

In tako je tudi bilo. Ko je šel Musa Kesedžija na lov v planine, je Begzada opremila Markovega šarca in zase čilega konja, vzela svetlega orožja, poiskala težke ključke in odprla ječo.

Kraljevič Marko je najprej popadel krasno orožje, potlej objel rešiteljico in jo posadil na konja, še sam skočil na dragega šarca in bežal z dvojnimi zakladi: z zlato svobodo in z lepo prijateljico; bežal naravnost v beli grad kraljevskega Prilipa.

Ali kralj Vukašin mu je bil še zmerom nekoliko gorak in mu ni dovolil, da bi živel z lepo Begzado. Tudi svetogorec Nedeljko in dvorski veljaki so zmajevali z glavo in ga grajali.

Tako se je kraljevič Marko čisto umeknil z dvora in se udomil v planinskem gradiču, ki ga je bil podedoval po rajni Ravijojli.

Pred tihi planinski dom pa je kmalu pridiral s hudim pismom sél Muse Kesedžija.

Tako je govorilo pismo:

«Kraljevič Marko!

«Naj ti oči izkoplje kuga! Ko te ni rešil buzdovan šesteroperi, kar ti je odreklo kopje in česar si nisi pribojeval z mečem junaškim, — to si, prekletnik zvitorepi, skrivoma izzvijačil s po-
močjo neumne ženske!

In nejunaško si me razžalil, ko si mi strahopetno oskrnil
574 čast mojega rodu in mi ukral sestro mlado, edinico Begzado!

Zapovedujem ti, premagani junak kraljevič Marko, da se vrneš z njo, drugače pridem pote sam!»

Kraljeviča Marka je bilo sram in ni nič odgovoril.

In res mu je prišel pred planinski gradič sam Musa Kesedžija.

«Na noge, kraljevič Marko!» je izzival. «Kje si, da ti porežem klapouha ušesa in odbijem rdečo glavo?»

Kraljevič Marko je stisnil zobe in mu šel peš in brez orožja naproti.

«Po Bogu brate, Musa Kesedžija, dobra ti sreča!» ga je pozdravil. «Glej, praznujem krstno slavo, ne morem se bít!»

Ko je Musa Kesedžija videl, da kraljevič Marko ni v orožju, se je zmedel.

«Goljufal si me in hudo razžalil!» je pretil.

«Zvijača je orožje in pristojna tudi najboljemu junaku. Oprostil!»

«Ženska je bila zvijača, ne tvoja!»

«A Begzada je v ljubezni moja. Oprostil!»

«Bij se z menoj!»

«Ne morem. Sam veš, da mi ne gre segati po orožju in prelivati junaške krvi v dan svete krstne slave. Prosim te, pridi mi v bele dvore, da blaguješ in aguješ z menoj!»

Musa Kesedžija je pobesil glavo nizko na široke prsi in se zamislil. Potlej je razjahal in kraljevič Marko je pristopil, rekoč:

«Pomozi Bog!»

«Srečna ti krstna slava!»

«Bog daj!»

In junaka sta si stisnila močne roke, da je obema kri brizgnila izpod nohtov.

«A kje mi je sestra Begzada —?»

«Zapoveduje slugam, ki nama pripravljajo svečano gostijo.»

«Da bi ji vile lase populile —!» je rekel Musa Kesedžija, a ne prenejevoljno.

Iz belega dvora je pritekla mlada Begzada in se kakor veter vrgla k nogam pomirjenega brata.

«O, moj rodni brate — oprosti!»

Musa Kesedžija jo je gledal, gledal. V obraz mu je udarila kri, a rekel ni nobene. Potlej jo je pobožal po sklonjeni glavi in se je molče obrnil od nje.

«O, moj junaški brate!» je vzkliknila v preveliki sreči, po ljubila mu težko roko in se od veselja razjokala.

Kraljevič Marko je veselo odvedel gosta v bele dvore, a preden je Musa Kesedžija prestopil prag, je slugam oddal orožje, da ne bi žalil gostitelja in da bi mu izkazal zaupanje.

V svetli sobani, opremljeni še dosti lepše nego je bila sobana Muse Kesedžije, je gospodar namestil gosta na debele preproge in mehke blazine in ga prijazno gostil z okusnimi jedili in počil s sladkimi vini. In vse je bilo še dosti bolje nego na gostiji v jakem gradu Muse Kesedžije, le odalisk, njih godbe, pesmi in plesa ni bilo. (575)

Pa tudi brez odalisk, njih godbe, pesmi in plesa sta junaka dobro pila in se junaško napila. Ko sta se napila, sta si pravila junaške zgodbe.

«Čuješ, kraljevič Marko,» se je gost naenkrat domislil, «še se moram pomeriti s teboj!»

«Ko dopraznujem krstno slavo, se ne bom branil,» mu je mirno odgovoril kraljevič Marko. «Ali da ti pravo povem: Sestra tvoja ljubi mene, a ljubi tudi tebe. In kaj bi bilo, če pogubiš ti mene, ali če pogubim jaz tebe...? Od žalosti bi umrla, glej!»

«Hudo si me razžalil, ko si mi jo odvedel.»

«Ljubezen, Musa Kesedžija, ljubezen. Za to lepo ljubezen bi bil tvegati še dosti več!»

«Neumno govoriš, kraljevič Marko! Za ljubezen neumne ženske bi bil tvegati.»

«Vse, vse bi bil tvegati... Če bi tudi zdajle izbirati moral med ljubeznijo s peklom in med rajem brez ljubezni: — ne bi se težko odločil!»

«Modra je ta! Tudi jaz bi znal izbirati!» se je nasmehnil Musa Kesedžija, ki mu je Marko zmerom bolj ugajal, pil dobro vino, rdel in se oziral.

«In da nimaš odalisk?» mu je pomežiknil.

«Nimam,» se je nasmehnil tudi kraljevič Marko.

«Ko si mi bil gost, glej, sem ti bil ponudil v sladko zabavo najlepšo odalisko. A ti?»

«Nimam,» je trpel kraljevič Marko, ker ni mogel ustreči gostu.

«Odaliske nisi maral, a vzel si mi sestro, kraljevič Marko!»

«V ljubezni sem jo vzel, Musa Kesedžija.»

«Ali imaš vsaj rodno sestro, da z njo poravnaš krivico?» ga je trpinčil.

«Nimam sestrice dragice.»

«A kaj imaš, kraljevič Marko? Kaj imaš, da se zbogava?»

«Imam junaško slavo, to hočem deliti s teboj.»

«Sam jo imam, bi dejal,» je smehljaje rekel Musa Kesedžija.

Kraljevič Marko je razumel gostov posmeh, a je spravno rekel:

«Pobratim te in junaška slava ti bo še večja!»

«Ne odrečem, junak si, moder si, kraljevič Marko!» je v velikem navdušenju kriknil čisto premagani Musa Kesedžija.

Pa sta vstala silna junaka, si načela žile na krepkih rokah, kanila krvi v skupno čašo vina, pomešala in izpila vsak polovico.

«Da si mi zdrav in srečen v slavi in junaštvu, pobratime Musa Kesedžija!»

«Da si mi zdrav in srečen v modrosti in kraljevosti, pobratime kraljevič Marko!»

In sta se objela v prijateljstvu, poljubila v junaško lice in razjokala od sladkega čuvstva miru in sprave.

«Srečna ti krstna slava, pobratime Marko: — tudi pobratimija je junaštvo!»

«Naj ti Alah dodeli najlepših hurisk v raju, pobratime Musa: — veliko resnico si povedal!»

In spet sta se poljubila v junaško lice in veselo pila v zdravje svoje moško in v srečo zveste pobratimije.

Beli gradič se je milo kopal v večerni pesmi, ki jo je pokojno pelo krasno solnčno žarenje. Ta pesem, velika duša mogočnega solnca, jima je bila pesem pesmi, ki jo je v sladkem miru čutilo mirno in veselo srce.

(Konec prihodnjič.)

Gliša Koritnik:

Da zberem ...

Da zberem vse biserne solze Da zmislim vse misli cvetoče,
iz časov zaljubljenih — ki nate sem mislil jih kdaj —
ki duša mi v njih je tonila — spoznal bi vso božjo lepoto,
morje bi izplakal iz njih... spoznal bi v njih večnost in raj.

Da vjame té misli in solze
trenutno mi srčni utrip —
umreti bi moral od groze —
Boga razodel bi ta hip...

Književna poročila.

Dr. France Veber: *Znanost in vera*. Vedoslovna študija. Ljubljana. 1923. Založila Tiskovna zadruga. (Pota in cilji 15. in 16. zvezek.)

Na podlagi izsledkov svojih dosedanjih filozofskih raziskovanj skuša dati avtor v tem svojem najnovejšem delu »po svojem najboljšem znanju, po možnosti točen odgovor na vprašanje, kaj je vera in znanost, kateri so oni elementi, ki tvore v svoji celokupnosti kompleks znanstvenega in verskega pojavljanja in kateri so oni zakoni, ki stoje v večji ali manjši zvezi s tem deskriptivno-analitičnim raziskovanjem znanosti in vere».

Oba pojava, znanost kakor vera, sta izraz nekega duševnega doživljanja, katerega predmet so dejstva. Kdor se peča z znanostjo, se peča z dejstvi, in kdor veruje, veruje na dejstva. Ker so pa dejstva predmet naših misli, se izražata znanost in vera v miselskih doživljajih. Obema je nadalje skupno, da se izražata v mislih s prepričanjem. Kdor kaj veruje, je o tem, kar veruje, ravno tako trdno prepričan, kakor oni, ki kaj znanstveno trdi. Šele vprašanje po izvoru prepričanja, ki spremlja tako znanstveno kakor versko mišljenje, nam odkrije razliko med vero in znanostjo. Znanstveno prepričanje je namreč avtonomno, izvira iz dotične misli same, oziroma iz njenih psiholoških podlag, dočim je versko prepričanje heteronomno, izvira iz drugih (nemiselnih) psiholoških činiteljev. Znanstvenik je prepričan o svojih trditvah na podlagi svojih misli, vernik pa o verskih resnicah na podlagi svojih čustev in želj.

Med onimi nemiselnimi psihološkimi činitelji, na katerih temelji verska mišljenja spremljajoče prepričanje, stoji v prvi vrsti religiozno čustvovanje kot izraz občečloveškega nagona po sreči. Objekt tega čustvovanja je nam absolutno neznana in že načelno nespoznavna transcendentnost vesolja, ona neznanka sveta in življenja, o kateri ničesar ne vemo in že načelno nič vedeti ne moremo, ki jo pa moramo tudi s spoznavnoteoretičnega stališča nujno predpostavljati. Predmet religioznega čustvovanja je torej nekaj, kar ne samo, da nikakor ne nasprotuje znanosti, temveč jo prav izpopolnjuje.

Človeško bitje se pa ne zadovoljuje s katerimikoli neznankami, temveč jih skuša, sledeč neki nepremagljivi tendenci, eliminirati, bodisi da jih kratkoma ignorira, bodisi da si jih tudi v vsebinskem oziru per analogiam k vsemu empiričnemu vesoljstvu po svoje tolmači. V slednjem slučaju pride do najraznejših pojmov, ki tvorijo miselno ogrodje katerekoli »konfesije».

Ker izvira konfesijsko prepričanje iz primarnega religioznega čustva in ne iz verske misli same, ni avtonomnega, temveč heteronomnega značaja, ni spoznavanje, temveč zmota.

To je v bistvu jedro Vebrove razprave. Njeno idejno težišče leži v pojmu one transcendence predmetov, t. j. onega nad celokupnim vesoljstvom vseh predmetov stoječega pojava, ki nam je že načelno vsebinsko neznan, ki je pa obenem objekt primarnega religioznega čustvovanja in postulat znanstvenega mišljenja.

S tem pojmom stoji in pade osrednja ideja Vebrovega dela.

Je-li in v koliko je ta pojem utemeljen? Avtor sam ga utemeljuje s tem, da bi bilo brez njega občečloveško razlikovanje med spoznanjem in zmoto idejno neopravičeno. Transcendencja je torej po Vebru postulat problema spoznavanja.

Problem spoznavanja je problem možnosti in načina dojemanja objektivno transcendentne istinitosti. Možnost in dejstvo tega spoznavanja opira Veber na

dejstvo brezdvomne realnosti naših duševnih pojavov, naših predstav, misli, čustev in stremljenj, ki stoje v absolutni neposrednosti pred nami, vsled česar jih dojemamo neposredno takó in táke, kakor so v svoji objektivni realnosti sami na sebi.

Vsakemu doživljaju pa odgovarja nekaj, kar ni ta doživljaj sam. Ta «nekaj», na kar se vsak doživljaj nekako nanaša, imenuje Veber «predmet» dotičnega doživljaja.

Razmerje med doživljaji in odnosnimi predmeti ni razmerje kake medsebojne empirične odvisnosti, ni n. pr. razmerje kakega povzročevanja predmeta od strani odnosnega doživljaja ali obratno, povzročevanje doživljaja od strani predmeta. S tem, da kak doživljaj doživim, morem odnosni predmet šele «duševno prijeti», ta predmet «dojeti». Doživljaj je vsled tega razmerja k svojemu neposrednemu predmetu edino sredstvo za dojetje tega predmeta: doživljaj predmet «predočuje». Predočevalno razmerje med doživljaji in odnosnimi predmeti je brezčasno, logično apriorno, izvirajoče neposredno iz notranje narave doživljaja in notranje narave predmeta in kot tako seveda tudi neodvisno od faktičnega doživljanja (doživljaja) na eni, in faktičnega bivanja ali obstajanja odnosnega predmeta na drugi strani. Tako uvede Veber pojem predmeta v svoj sistem filozofije.

S tem pa spoznavnoteoretični problem seveda še davno ni rešen.

Gotovo je namreč vsak doživljaj doživljaj «nečesa», nikakor pa ni razvidno, da li je in v koliko je ta nepsihični «nekaj» kot predmet doživljaja tudi objektivno realen. «Okrogel kvadrat», kot predmet predstave okroglega kvadrata, ostane seveda logični predmet te predstave brez ozira na dejstvo, da kvadrat v resnici ni okrogel. «Dejstva» so pa v zmislu Vebrove filozofije zopet «predmeti», in sicer predmeti misli. Dejstvo «okroglosti kvadrata» je predmet misli, da je kvadrat okrogel. Ker je pa razmerje med doživljaji (mislimi) in odnosnimi predmeti (dejstvi) brezčasno, logično apriorno, je neodvisno od faktičnega obstojanja dotičnega dejstva. Predmet misli, da je kvadrat okrogel, bi bil in ostal potemtakem neko dejstvo, neglede na faktično obstojanje tega dejstva.

Da se izogne tej težkosti, uvede Veber v svoj sistem pojem kvantitete dejstev: «istinitost — neistinitost», katerim kvantitativnim določilom na predmetni strani odgovarja na miselski strani večja ali manjša jakost afirmacije ali zanikanja. Na podlagi teh določil bi dejal Veber v našem primeru: Dejstvo «okroglosti kvadrata», kot predmet misli, da je kvadrat okrogel, obstoja kot «neistinito» dejstvo.

Ker je pa razmerje med jakostjo afirmacije na eni in istinitosti dejstva na drugi strani, kot predočevalno razmerje, zopet le logično apriorno, je kot tako seveda neodvisno od tega, dali je istinitost na predmetni strani faktično dana ali ne, to se pravi: maksimalna afirmacija misli predočuje istinitost dejstva brez ozira na faktično istinitost tega dejstva. Istinitost bi bila torej v zmislu teh izvajanj le neka logična lastnost pojma dejstva, kot predmeta odnosne maksimalne afirmacije.

Ker Veber po tej poti ne pride do možnosti faktičnega spoznavanja, uvede nov pojem, in sicer pojem «dojemanja».

Kakor na ostalih doživljajih (predstavah, čustvih in stremljenjih) je treba — po Vebro — razločevati tudi na mislih strogo med miselsko «vsebino» in miselskim «dejem» (aktom).

«Dejstva» so predočevalci miselske «vsebine». Ker pa razločujemo na dejstvih poleg čisto kvalitativne strani tudi še kvantitativno stran,

moramo tudi na miselski vsebini, kot predočevalcu dejstev, razločevati logično dve komponenti: kvalitativno, ki predočuje kvaliteto (pozitivnost, negativnost, kakovostnost itd.), in kvantitativno, ki predočuje kvantiteto: istinitost — neistinitost dotičnega dejstva.

Kvalitativna in kvantitativna komponenta miselske «vsebine» se menjava vzporedno s kvalitativno, oziroma kvantitativno stranjo dotičnega dejstva, dočim je miselski «dej» neodvisen od predmetne strani misli. Miselski dej ima funkcijo «dojemanja» po miselski vsebini predočevanega dejstva in dojemanja predmetov, na katerih sloni to dejstvo. Predočevanje samo ni še pravo dojemanje. Dojemanje je funkcija miselskega deja, dočim je funkcija miselske vsebine predočevanje dotičnega dejstva. V prvi vrsti dojemam z miselskim dejem dejstva kot predočevance miselske vsebine, posredno pa tudi vse one predmete, na katerih slone ta dejstva. In sicer je funkcija kvalitativne komponente miselskega «deja» v pristnem, odnosno nepristnem dojemanju tega, kar mi kvalitativna komponenta miselske vsebine predočuje, torej v dojemanju kvalitativne strani dejstev. Funkcija kvantitativne komponente miselskega «deja» je pa pristno, oziroma nepristno dojemanje kvantitativne strani dejstev, katero mi kvantitativna komponenta miselske vsebine predočuje. Ker mi pa kvantitativna komponenta miselske «vsebine» predočuje istinitost, oziroma neistinitost dotičnega dejstva, dojemam s kvantitativno komponento miselskega «deja» istinitost, oziroma neistinitost dejstva v obliki večje ali manjše izvestnosti misli.

Pa tudi s temi določili niso težkoče problema spoznavanja odstranjene. Ker mi predočuje namreč jakost afirmacije kake misli istinitost dotičnega dejstva, in sicer v zmislu logično-apriornega predočevanja brez ozira na to, dali so dejstva tudi objektivno faktično istinita ali ne, je jasno, da jih tudi z izvestnostjo kot kvantitativno komponento miselskega «deja» dojemam kot istinita, oziroma neistinita, brez ozira na to, dali so objektivno faktično istinita ali ne. Kako naj z miselskim «dejem» dojamem, česar mi miselska «vsebina» po svoji naravi nuditi ne more! Ugovor, da mi miselska «vsebina» baš po svoji kvantitativni komponenti predočuje (torej nudi) istinitost, oziroma neistinitost, ne drži, ker je predočevanje neodvisno od faktične istinitosti objektivnega dejstva. V zmislu teh določil bi bila vsaka, tudi zmotna trditev kot «pristna misel» po svojem dejem pravo dojemanje objektivno realnih dejstev in bi bilo občečloveško razlikovanje med spoznavanjem in zmoto idejno neopravičeno. Da se izogne tej konsekvenci, gre Veber še en korak dalje.

Trditev je miselski kompleks, ki obsega poleg drugih komponent, še «prepričanje» kot svojo specifično komponento; in sicer je prepričanje «dojemalna» kvantitativna komponenta miselskega «deja», katere funkcija je v dojemanju istinitosti, odnosno neistinitosti dotičnega dejstva. Prepričanje pa izvira ali ne posredno iz dotične misli same ali pa vsaj iz vseh obligatoričnih podlag te misli, v kolikor so te podlage pristnega značaja. V tem primeru govorimo o «avtonomnem prepričanju». Ali pa izvira prepričanje iz docela drugih nemiselskih činiteljev, kakor so taki činitelji n. pr. ponavljanje ene in iste misli, sugestivno avtoritativna moč drugih oseb, čuvstveno prijanje ali neprijanja kake trditve itd. V tem primeru govorimo o «heteronomnem prepričanju». Trditev je v strogem pomenu besede le tedaj razvidna, je le tedaj pravo «spoznanje», če je prepričanje, ki jo spremlja, «avtonomnega» značaja.

S temi določili se Veber sicer reši absurdnosti, ki mu preti s konsekvenco, da mora biti vsako dejstvo, ki ga kaka oseba s prepričanjem trdi, objektivno istinito, ne reši pa z njimi problema spoznavanja.

Resnično spoznavanje se mora nanašati na objektivno realnost, na strogo objektivno istinitost, inace je in ostane fikcija. To čuti Veber sam, ko pravi v svojem «Sistemu», da je spoznanje kot razvidno dojetje določeno že po svojem predmetu, ki mora biti «istinito» dejstvo, «istinitost» sploh. Ta postulat pa stoji v očitnem protislovju s fundamenti Vebrove filozofije.

Spoznavanje je pristno mišljenje z avtonomnim prepričanjem. Od pristnosti mišljenja pa po Vebro ne zavisi vprašanje: kaj mislimo, temveč kakó kaj mislimo; drugače rečeno: pristnost kake misli je kot funkcija miselskega «deja» subjektivnega značaja. Spoznanje potemtakem ne more biti določeno po svojem predmetu in ne more o njega objektivni istinitosti ničesar izreči. Sklicevanje na «avtonomnost» prepričanja ne izpremeni na celi stvari ničesar. Tudi «avtonomija pristnosti» kake misli temelji v subjektu in ne v predmetu kot objektu spoznavanja. Tudi «avtonomno pristne misli» nam odnosna dejstva le «predočujejo», in sicer logično-apriorno, brezčasno, brez ozira na objektivno realnost, zato tudi z avtonomno pristno mislijo ne morem dojeti drugega nego to, kar mi ta misel predočuje.

Veber je skušal obiti te težkoče s trditvijo, da so strogo objektivne istinitosti baš one, ki jih predočujejo ali zamorejo predočevati le vsebine onih trditev, ki jih spremlja avtonomno prepričanje. Če je temu tako, je vsebina kake misli odvisna od njene pristnosti, t. j. od prepričanja, ki jo spremlja, ali pa obratno: je pristnost misli odvisna od vsebine. Prva kot druga alternativa je po Vebrovi filozofiji nemogoča. Očitna petitio principii je pa Vebrov logični sklep, namreč: da moramo istinitostim, ki jih predočujejo avtonomne trditve, zaradi tega pripisovati strogo transcendentno objektivnost, ker moramo le našim avtonomnim trditvam pripisovati značaj razvidnih trditev, t. j. spoznavanj.

Torej zato, ker neko dejstvo kot istinito spoznavam, mora biti to dejstvo tudi objektivno istinito! Baš to je problem spoznavanja, namreč: kako je mogoče objektivno (nepsihično) istinitost umsko dojeti.

Da reši svoj sistem, je storil Veber v svoji razpravi «Znanost in vera» še zadnji korak in izjavil, da morajo imeti predmeti, ki lahko nastopajo kot objekti spoznavanja, še neko posebno stran — Veber jo imenuje transcendenco — ki nam je že načelno absolutno neznana, in sicer neznana že zato, ker ni podatek nikake doživljajske «vsebine», temveč edini podatek avtonomne pristnosti doživljajskega «deja». Če razumem Vebra prav, se izraža «transcendenco» predmetov neposredno v avtonomno-pristnem miselskem deju, t. j. v spoznavanju in samo v njem, in omogočuje na ta način dojetje objektivno realne istinitosti.

Pa tudi s tem Veber ni rešil problema spoznavanja, temveč se mu kratko malo izognil. Baš dejstvo, da je Veber primoran kot zadnji izhod iz težkoč, v katere ga vodi glede problema spoznavanja njegovo pojmovanje razmerja spoznavajočega človeka do objektivne nepsihične realnosti, predpostavljati neko imaginarno transcendenco, katere edina naloga naj bi bila omogočiti dojetje objektivnorealne istinitosti, dokazuje, da so poti, po katerih hodi naš avtor, napačna, in da je njegov sistem s spoznavnokritičnega stališča nevzdržljiv.

Dr. A. Šerko.

Igo Gruden: *Miška osedlana. Pesmi za mladino.* Ilustriral Vavpotič. 1922. Založba «Jug» v Ljubljani. 48 str.

S «Cicibanom» se je Zupančič sklonil k deci in otedaj zveni njegova pesem tudi v otroških ustih. Začela pa se je z njim tudi cela vrsta mladinskih knjig.

ki so izšle v povojnih letih. Sicer nobena ni dosegla biserne čistosti, vedrosti in jasnosti prve; in če moram isto izreči o pričujoči knjižici, to nikakor ni v njeno grajo.

Da se ne bomo napak umeli, bom kar takoj povedal, da izraz v nekaterih pesmih kaže vpliv Zupanciča (Naša Nada — gospodinja, 31 — Kresovi, 34 — Juri, 41 — Solnce zahaja, 42), kar bije v obraz samoniklosti. Nadalje, da je pesem kakor n. pr. Sonček (str. 17) prisiljena in koketno otroška, da pa je edina te vrste. Nadalje, da otroška usta ne rabijo osladnih pomanjševalnih izrazov: teranček, sonček, balonček, čelinčki, rumenčki, vetrček... Povedal bom pa tudi, da so to le drobne kaplje v iskreči se čaši res prave šegavosti in vedrosti. Le berite: Mimo Istre... (str. 10), ali Res je, res (str. 41), ali Uspavanko (str. 46).

Zato sem prepričan, da bodo naši malčki kaj radi poromali z »Miško osedlano«, saj je v njenem tovoru toliko onega, ob čimer se zaiskri njihovo oko in ob čemer polno zazvene strune njihovih drobnih duš. Je pa še nekaj, kar v tej knjižici včasih rahlo zablesti: naša narodna bolest in slutnje novih zarij, ki nam bodo bolj pravične; le škoda, da se je ost skrhalo v Kresovih (str. 34).

Knjigo krase Vavpotičeve risbe, ki popolnoma soglašajo z besedilom: so drobne, okrogle, pravilne in natančno doslednih črt. *Mirko Pretnar.*

Marguerite Burnat-Provins: Knjiga za Tebe. Poslovenil Alojz Gradnik. Založila Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani, 1923.

Umetnosti zadnjih desetletij služi precej svečenic, ki so po večini le skromno samonikle, ki pa — in to se mi zdi dokaj značilno za ženske sploh, ki ustvarjajo i v slovstvu i v upodabljanju umetnosti in glasbi, pa tudi v res produciranju tujih umetnin — umejo nabrati v sebi primerno dozo spoznanj, doživljanj in gledanj (ženske tudi mnogo več čitajo ko moški!) in včasih neobičajno spretno ali pa vsaj verno in okusno presnovati v sebi oplojujočo miselno in oblikovno silo moške umetnosti in jo, v bistvu ponajveč le malo izpremenjeno, toda primerno olišpano in nakodrano, vreči na književni trg, postaviti v razstavno dvorano ali na koncertni podij.

Bolj kot povprečni mož-umetnik ima ženska-umetnica ponavadi vsaka svoj »livre de chevet«, svoj kliše, svoj literarni ali umetnostni model, na katerega navezuje potem pentlje v barvah, ki prijaajo njenemu občutju, okraske, ki jih često narekuje ali preoblikuje moda, model, katerega retušira po svojem okusu in trenutnih nagnenjih in naredi mnogokrat prijetnejšega očem, pa tudi dostopnejšega srcu in sodoživljanju. Iz najenostavnejših »lieux communs« pletejo, klešejo in komponirajo ženske proizvode, ki si često — menda ravno zato, ker jih je garnirala ženska roka ali pa iznajdljivo preoblikovala ženska misel — na globoko osvojé narodove plasti.

V zgodovini francoske literature našega stoletja srečaš mnogo ženskih imen, ki se spričo velike poplave moških pesniških proizvodov vendar še dosti krepko drže na površju. Nobena teh pesnic sicer še od daleč nima take notranje tvorne sile in takega imena in vpliva kot so ga imele njih predhodnice iz minulega veka, Mme de Staël n. pr. in George Sandova. Plodovite samoniklosti in prostranega duhovnega razmaha ponajveč ni moči najti v njih delih, tvorijo pa vseeno bister, živ potoček, ki teče ob široki in globoki reki poetov, se mestoma skoro popolnoma zlije vanjo, pa se spet novih moči poln loči od nje in živahno podi svoje valove sporedno z njo.

To so pesnice ženskega romantizma, ki so vzrastle iz simbolizma in neo-romantizma prejšnjega stoletja, opevalke lastne notranjosti, slikarice svojih občutij, ki projicirajo same sebe v naravo in življenje. *Gospa de Noailles*

(roj. 1876), imenovana «muza vrtov», ki ljubi naravo in življenje, sanje in strast, sentiment in sensualiteto, eksotizem in lepo obliko, potem gospa Delarue-Mardrus (roj. 1880), pesnica Normandije, ljubezni in prirode, Gerard d'Houville, ki opeva ponajveč v klasični formi sujete svojih tovarišic, baudelaireška Renée Vivien, patetična Jane Catulle-Mendès, ki je močno načitana, Charasson, ki piše lahne, plastične verze, in druge.

Literarna tovarišica teh pesnic je Marguerite Burnat-Provins, avtorica pesmi v prozi, zbranih v «Knjigi za Tebe».

Ta knjiga je svojevrstna umetnina, ki pa nosi vseeno v sebi vse znake ženske poezije. Samo smelejša je, odkritosrčnejša in vernejša, pa mestoma ravno tako narejena, nališpana in nakodrana kot druge ali pa še bolj. Ljubezen je njena dominantna, seme in solnce teh pesmi, njih ozadje, ogledalo in kras pa je narava. Zanimivo je, kako pesnica prepleta pesem svojega srca s pesmijo prostrane narave, ki neprestano odmeva v njeni duši in se z godbo ljubezenskega uživanja zliva v lepo harmonijo.

Vseh sto pesmi te knjige je «en souvenir de nos heures de volupté» posvečenih moškemu, mlademu bogu, idealu moške lepote in moči, kateremu je Burnat-Provins nadela poetično ime Silvij, možu fizičnemu in duhovnemu, kojega telo, «ravno, prosto in ponosno ko steber od slonovine, žolto ko satovje», pesnica tako rekoč po božje časti. Te pesmi-hvalnice očitujejo vihareni, ognjiv temperament, zdravo strast, vrtoglavo fizične ljubezni in nenasitnost duhovnega uživanja. Izogibljejo pa se skrbno vsakega naznačanja bolne poltenosti, zablodega erotizma in izmozgajoče hotljivosti. Knjiga je čista, lepa in vonjiva in videti je, da jo je napisala ženska, ki izgoreva v ljubezni, trepetu, sanja in živi v njej in samo v njej, ki pa vidi vse solnčno, naravno in iskreno.

Ko čitam poetično prozo Burnat-Provinsove, se spričo njene brezprimerne odkritosrčnosti ne morem iznebiti misli na daljno njeno predhodnico, na portugalsko nuno Marjano Alcoforado, katere šest ljubavnih pisem je zbog indiskretnosti njenega ljubimca Noëla Boutona de Chamillya izdal pri založniku Claudeu Barbinu pod prozaičnim naslovom «Lettres portugaises» leta 1669. v francoskem prevodu najbrž grof de Guilleragues. Ta pisma so prvo tiskano ljubezensko razodetje žene, ki se odkritosrčno razkrije pred možem, ki pa so pesem varane ljubezni in seveda še niso pisane v sočnem, plastičnem slogu Burnat-Provinsove. Vsebujejo pa že vidno kal, iz katere so stoletja razrasla in usmerila posebnost in moč «Knjige za Tebe», o kateri v predgovoru pravi Henri Bataille: «V nji je zavedno priznanje, najgorečnejše, ki se more zamisliti, najprostodušnejše in najzamotanejšo obnem, ki ga je ženska, brez dvoma, sploh kdaj napisala.»

Velika pa je razlika med «Knjigo za Tebe» in med Pierre Louysovimi «Bilitnimi pesmimi», ki jih omenja Bataille. Te pesmi so vse krepkejše, silnejše; pisane so v krepkem, klasičnem slogu in jeziku, opevajo ljubezen in spolnost, pa te po svoji pisani raznovrstnosti in bujnem starodavnem življenju neodoljivo vežejo nase. Pesmi Burnat-Provinsove pa po svoji neprestani lirčnosti in enakomernem prepletanju ljubezni in narave delujejo sčasoma na bralca precej monotono. Iste sladke besede, skoro isti oblikovni okraski, metafore in simboli, ista občutenja in doživljanja, vedno ista, neizpremenljiva lirčnost neprenehoma prozeva vso knjigo. Če prebereš prvih petnajst pesmi, v vsej zbirki ne boš več našel nobene nove ideje in nobenih globljih pogledov. Tudi ozadja se ponajveč le malo izpreminjajo. Pesnica se preveč ponavlja; zbog tega bi bilo kljub lepoti in brhki občutenosti posameznih pesmi za naše razmere vsepriek dovolj, če bi Gradnik poslovenil le par teh pesmi za katerokoli našo literarno revijo.

Prevod je dober. Pesnik Gradnik se je verno vživel v liriko avtorice in njeno mehko, sanjavo prozo odel v primerno slovensko besedno obleko. Mestoma se mi vsiljuje misel, da je prevajalec semintja prehitro prevajal, takó zlasti posamezne odstavke v Batailleovem uvodu. Verzi, ki jih citira Bataille, so Baudelairejevi (*Fleurs du mal*, Mrhovina, zadnja kitica) in se v originalu glase nekoliko drugače (Slovenec ljubico tika, «mojih» je nadomestiti s «svojih», prevod nima rim itd.). Škoda tudi, da je v knjigi ostalo precej tiskovnih napak. Samó v uvodu sem jih hitro našel deset.

V celoti pa je knjiga lepa, če se tudi ostro odraža od materijalnosti sedanje dobe. Vsi pa, ki iščejo ljubezni, jo bodo radi jemali v roke in zlasti ženski svet bo pridno segal po nji in črpal iz nje — če ne poezije — pobud in zgledov za lepa ljubavna pisma.

Dr. Pavel Karlin.

Petar Petrović Njegoš: Gorski Vijenac. Osmo izdanje s komentarom Milana Rešetara. 1923. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd. Str. LIX + 159 (v cirilici).

S to izdajo, ki je izšla začetkom tega leta, imamo že 26 izdaj «Gorskega Vijenca», ne prištevajoč slovenski prevod R. Peruška — število, ki ga ni dosegla še nobena srbska knjiga. Dejstvo, da je bilo to delo že prevedeno na devet različnih evropskih jezikov, nam pač dovolj zgovorno priča, da je «Gorski Vijenac» najpopularnejša knjiga srbskohrvatske književnosti tudi v inozemstvu. Ta izdaja, kakor pravi Rešetar v predgovoru, se razlikuje le v majhnih in neznatnih izpremembah v uvodu in komentarju od sedme izdaje iz l. 1920. Nekaterim teh izprememb se imamo zahvaliti kritiki S. Pandurovića v 22. št. beogradske «Misli» iz l. 1921., večino tozadevnih Pandurovićevih izpreminjevalnih predlogov pa Rešetar vendarle odklanja.

Nekaj novega za nas je vsekakor opomba, da so bile za časa svetovne vojne kosti vladike Njegoša na odredbo avstrijskih zasedbenih oblasti izkopane iz njegove grobnice na Lovčenu in prenesene na Cetinje (Uvod, str. XXI). In sveta dolžnost novih razmer bi bila, poskrbeti za to, da bi bile kosti našega nacionalnega pesnika rodoljuba, ki so mu sovražniki slovanstva celo v njegovem grobu vzeli mir, zopet dvignjene in prenesene tja, kjer je hotel, da spi nevzdradno spanje.

Izdana je knjiga, kakor sploh založbe Cvijanovića, povsem dobro in je ne moremo dovolj priporočati slovenskemu občinstvu in to ne samo kot delo književnosti bratskega nam rodu, čije poznanje more le še bolj ojačiti naše medsebojne vezi, temveč tudi kot delo svetovne umetniške vrednosti. *B. Unbegaun.*

Veljko Petrović: Tri pripovetke. Dafer-beg Rizvanpašić. — Moloh. — Salašar. Mod. Bibl. 26. Izdanje Cvijanovića u Beogradu. 1922.

Petrović je pripovednik-realist, ki je izdal tudi par zbirk pesmi, nakar se je posvetil novelistiki in napisal kakih štirideset povesti, v katerih se je predvsem uveljavil kot analitik.

Prva teh «Treh pripovedk» — Dafer-beg Rizvanpašić iz leta 1912. je še močno preobložena s snovjo, tako da čitatelj ne ve prav, ali čita razpravo ali novelo. Vidi se, da je snov premagala pisatelja, ki je vrhutega še zapustil spozmine na dobo svojega pesnenja, in šele polagoma se zavemo «dejanja», ki je pa tudi šele nakaznica, na podlagi katere bi pravi epik zgradil resnično povest. Junak Rizvanpašić trpi na «brezdomovinstvu» in omahuje med mohamedanstvom in srbstvom. V njem se borita kri očetov — tradicija (stara Bosna) in novo javljajoče se življenje, ki začne kipeti pri Srbih, ki so zrastle pod vplivom zapada. Dasi se izkuša vživeti v njihove navade in se preleviti v novodobnega človeka, vendarle «sam uvidio, da nijesam još dovoljno jak i zrio, da preturim sve

ukrštaje raznih uticaja, povukao sam se, i sad, eto, tako, vučem se kao pseto s prebijenom rtenjačom». Ves up polaga v bodočnost, v sinove, ki bodo zmago-
nosno zatrli kvarno mohamedansko preteklost v vseh navadah in običajih. —

«Moloh» (1913.) je mnogo bolj enovita novela, ki jo odlikuje jednat in napeto zanimiv pričetek, a se v sredi zabriše vsled vsiljenih avtorjevih nazorov in se spet proti koncu epično zaključí.

Inženir Miloš Oka se je iztrgal grabljivemu «molohu» — srbski zemlji, ki hoče vso svojo decu izenačiti, ljubeča jo z vesoljno praljubeznijo. Daroviti Srb se je podal v tujino, v Nemčijo, kjer se je proslavil z veleumno zgradbo akvedukta. Na dan uspeha pa se v pogovoru z gospo Vilmo oglasi v njem klic daljne zemlje. Ves vznemirjen ji pripoveduje o svojem narodu, o življenju tam doli, o Molohu. Ta odstavek je čudovito lep; n. pr.: «Ljubav moje zemlje je strašna, i kada te ona zanese i pretopi u sebe, ti više ništa drugo ne možeš voleti, samo ono što je njeno, i ništa drugo ne možeš stvoriti, samo ono što ona voli, što ona razume, što ona potrebuje, i niko više na svetu. Moja zemlja ne trpi genijalnost, jer genije je svačiji, i jer je ona pravedna mati — tu je njena čarobna moć, — ona voli svu svoju decu podjednaku, i neće ničiji glas da krikne više ostalih. Moja zemlja živi svojim životom ... ima svoju istoriju i svoje smerove, kojima ona sve pokorava, izravnavala i lomi.»

Brzjav, da grozi njegovim domačim smrt, ga iztrga iz te družbe in tako odpotuje domov, odkoder se — ne vrne več, kajti Moloh ne izpusti več svoje dece. Oženi se z domačinko in se odreče velikemu svetu, uvidevši, da je blagor le doma in da se slednjič vsak izgubljeni sin povrne v očetnjavo.

Mestoma me ta novela — kot tudi ostali dve — spominja na Mencingerjeve spise, ker je tudi Petroviću predvsem zato, da v glavnem izpove svoje nazore o narodnostnem vprašanju, o socializmu, o društvenem življenju in človečanstvu (prim. tudi str. 72, govor starega popa Avrama — kot kak Mencingerjev «pridigar»). Vidi se, da je avtor prebiral tudi Dostojevskega, dasi je njegov poizkus posnemati ga (str. 74.) ne samo neuspeh, temveč celo diletantski.

Tretja povest «Šalašar» (1920.) očituje v slikanju okolice in ljudi velik napredek in je v tem oziru dovršena novela čisto realističnega kova. Odlikuje jo tudi enotno zaokroženo, nepretrgano dejanje, ki ga ne prekinjujejo nobene dolgovazne razprave.

V splošnem je knjiga dobra in vredna čitanja, kajpak ji ne morem izreči kake posebne pohvale in tudi njenemu avtorju bi se ne upal vzdeti visokega naslova: pisatelj-umetnik.

Miran Jarc.

Sibe Miličić: *Knjiga Večnosti*. Filigrani. Beograd 1922. 79 str.

«Bližnjemu za zabavo, sebi za mir duše.» To naj bi bil zbirki motto, ki pa je k sreči napisan na njeni zadnji strani; kajti marsikdo, ki bere z vseni mogočimi predsodki, bi bil sicer lahko že takoj ob početku v dvomih. In bil bi po pravici, kajti oni, ki vstopa v tempelj umetnosti, ne vstopa vanj zaradi zabave (taki navadno ostajajo zunaj). Bil bi pa tudi po krivici, ker knjiga govori o vsem drugem in je kal nasprotstva že v geslu samem «sebi za mir duše». Tudi so pesniku stih kakor cvetje, ki vzklije «u duši, kojom Bog vlada, u duši, u kojoj se gradi visoki svetli divni hram, u duši, u kojoj je najveća stvarnost: san!» (str. 71).

«Knjiga Večnosti» je, kakor trdi pesnik v predgovoru, razlaga k «Knjigi Radosti» (l. 1919.), prva postaja na potu «krozu svet» in prvo poglavje v «sistemu

mišljenja» (str. 3). Pomisleke bi imel k temu, posebno k sistemu mišljenja, ki spada pač bolj v krog filozofa kakor pa pesnika, ki se razvija in vzpenja na spiralah duha v sfere četrte dimenzije.

Posvečena je zbirka ljubezni do Žene, slutene in iskane. Ljubezen ni nadzemljiska in duhovna, ampak zemeljska, ženi pa so zabrisane konture; vse, kar je odvišnega, se izpušča, abstrahira in posplošuje. Pesnik ne biča svojega telesa in ne hrepeni iz ječe svojega duha, kakor nekoč puščavniki v Etijopiji. Telo in duša sta se zlila v eno samo, dvignila se iznad zemskih meja in ko sta kakor zlat oblak pod soncem, ugledata Njo, ki je večna in lepa (str. 20). Ona je kakor zvezda, kakor zrak, išče jo povsod «svoje Večnosti san» in kakor zvonovi mu odzvanjajo lastne misli «doči će; doč će Ona, doči će, doč će Ona» (str. 30). Njegova pesem je zdaj biblijsko preprosta, vzvalovana v notranjem miselnem ritmu, nalikujoča Visoki pesmi, zdaj se zopet usloči v trubadurski eleganci, razsipajoča cvetove — zvonke besede. Nihajočemu med nebom in zemljo se izvijajo pesniku stih, v katerih se bori molitev z mislimi zemljana, dokler zadnje ne zapoje v vseh akordih. («Blažena ljubavi puna...», str. 20.) Mnogo je čuvstva v tej knjigi, mnogo tudi poezije, le umetnosti je posvečeno bore malo pažnje, ker poezija in umetnost sta Miličiču dvoje, dasi morata biti eno, ali če že govorim v primeri, kakor dragoceno vino v dragoceni posodi. Misel mu je glavno in prva beseda, ki sozvanja z njo, mu je že pravi izraz; manjka pa mu pred vsem arhitektonike, plastike in čuta za opojno muzikalizacijo verza. Pač vznikne iz morja čuvstvovanja tudi skladnost in naivna preprostost (str. 39), vendar je ta harmonija primarna, ne pa ona sekundarna, ki je rezultat borbe, velikih nasprotstev in duševnih tragedij. Razlit na širočino, izpoveduje Miličič vse, celo tok retorike ga večkrat potegne s seboj; utesnjevanja ne pozna, dasi poezija, kakor vsaka prava umetnost, živi od odpovedi. Mislim, da tiči samo v tem vzrok, da tolikokrat zapade v meglenost, abstraktnost, v kateri slika z vodenimi barvami Života, Duše, Ljubezni itd., včasih celo v banalnost in programnost (str. 36, 47, 45, 34).

«Knjigi Večnosti» so pridejani še filigrani, drobne pesmi, ki so po formi dokaj boljše, dasi tudi niso vse neoporečne. Med redkimi, ki so banalne (str. 53, 56) ali preveč modrujoče in programne (str. 65, 68), so tudi pesmi, ki se odlikujejo z vsemi prednostmi «Knjige Radosti» in so povrh še solnčno jasne, izoblikovane, vedre in res lirske. (Posveta 51, Senke 62, Strah 63, Radost 74.)

Elementi umetnosti so tu in kadar bo Miličič priznal zakone lirske oblike in lepote, bo tudi pri njem vzklikla umetnost, ki bo kljubovala času, kajti poezija je vseeno plod dela in napora in ne samo čuvstvenih vzvalovanj in miselnih razpletanj. To drugo je samó artizem.

M. Pretnar.

Kronika.

«Slovenska Matica» in slovenska akademija. Blížamo se 60letnici «Slovenske Matice». Dne 4. februarja 1864. leta so bila potrjena njena pravila in 11. aprila 1864. leta se je vršil ustanovni občni zbor. Ob rojstvu slovenske znanosti in slovenskega pouka je pripadala odločilna naloga «Slovenski Matici»; v tem je bil njen pomen poleg leposlovja, ki ga je tudi gojila. Ob svoji 60letnici zaključuje troje velikih publikacij, oziroma izdaj: izšla sta «Zemljevid slovenskega ozemlja»

(1921) in zaključni zvezek «Slovenskih narodnih pesmi» (1922), a zaključni zvezek «Slovenske zemlje» (Štajersko s Prekmurjem) se pripravlja (za 1923. l.).

Kulturni položaj «Slovenske Matice» se je po svetovni vojni bistveno izpremenil. Z ustanovitvijo narodne države so nastale nove potrebe. Začelo je delovati mnogo izdajateljskih društev in naše šolstvo se je izpopolnilo, da imamo svoje ljudske, srednje in visoko šolo. Zato se pa kaže nujnost zlasti po ustanovitvi univerze, da organiziramo svojo znanost in umetnost. Tudi iz denarnih razlogov potrebujemo znanstvenoumefniškega središča, ker znanost in umetnost ne moreta biti, ako hočeta živeti, navezani na slučajne zasebne odjemalce, ki so pri današnjih valutnih razmerah kar najbolj pičili. Sicer pa velja ne glede na trenutno draginjo povsod načelo: Kjer je najvišji učni zavod, se mora vzporedno z njim prej ali slej razviti i najvišji znanstveni zavod, t. j. a k a d e m i j a.

Tudi Slovenci moramo misliti na to. V sporazumu z «Znanstvenim društvom za humanistične vede», ki je v zvezi z zagrebško, belgrajsko in praško akademijo, ter v sporazumu z «Narodno galerijo», zasleduje sedanji Maticin odbor ta smoter od vsega početka. «Slovenski Matici», ki je bila pol stoletja središče naše kulture, bi dali ob njeni 60letnici sedanji dobi primerno, življenja zmožno obliko, ako bi mogla postati literarna sekcija ali razred «Akademije znanosti in umetnosti» v Ljubljani.

V danih razmerah bi se dal ta načrt izvršiti, ako bi se realiziral § 16., oziroma 17., pravil društva «Narodni dom» v Ljubljani, ki pravi:

§ 16. Če so vsi dolgovi poplačani in deleži popolnoma amortizirani, se društvo razide in vse društveno imetje postane lastnina Matice slovenske v Ljubljani pod temi pogoji:

1.) da Narodni dom ne bo nikoli svojemu v teh pravilih izrečenemu namenu odtegnjen;¹

2.) da se ne sme Narodni dom prodati ali obremeniti; te dolžnosti se imajo pri prepisu vknjižiti;

3.) da Matica slovenska polovico dohodkov zase obrne, drugo polovico pa za to, da napravi ustanove za narodne dijake, umetnike in pisatelje.

§ 17. Ako bi se društvo razšlo, preden dovrši svojo nalogo (kar občni zbor z dvema tretjinama navzočih društvnikov skleniti more), pripade to, kar po plačanih dolgovih in deležih premoženja še ostane, brez vseh pogojev Matici slovenski v Ljubljani. —

«Slovenska Matica» ni doslej pri odločilnih faktorjih našla primerneга umevanja za svoj načrt. Ali more upati, da ga najde ob svoji 60letnici? Dr. L.

Dve najnovejši drami Karla Schönherrja. K. Schönherr je danes star 56 let, a njegova delavnost ne kaže pešanja. Uspehi, ki jih je doživel zadnja leta na avstrijskih in nemških odrih, so napotili literarne kritike, da mu slede z večjo pozornostjo. V Nemčiji so ga pozdravili kot dostojnega naslednika Grillparzerjevih tradicij. Vrednost njegovih dramskih del utemeljujejo z nečim pristno avstrijskim, rasno samoniklim, kar se prijetno prilega razpoloženju severnega Nemca. Predvsem je to alpski milje Tirolske z njeno katoliško senzibilnostjo. Schönherr, sin vaškega šolnika nekje v gorah, sredi prastarih gozdov, je postavil na oder krepke, mišičnate Tirolce in jih obdal z nekakim osladnim kolo-ritom. Razpolagal je z dobro tehniko, pa so njegova dela res vžigala. «Erde»,

¹ t. j. pospeševati narodno omiko (umetnost in znanost) ter zabavo.

«Glaube und Heimat», «Der Weibsteufel», «Volk in Not» so značilni komadi in tudi scensko zanimivi. V nemških deželah so ohranili še regionalno svežost tirolskega narečja. Razen teh in podobnih je spisal tudi nekoliko dram iz socialnega življenja, med njimi «Narrenspiel des Lebens», «Vivat academia» i. dr. V najnovejšem času pa je objavil dve drami «Maitanz» in «Es». Prva je izšla lansko leto v Staackmannovi založbi v Leipzigu, druga pa doslej še ni natisnjena in je bila po rokopisu vpriporjena na Dunaju in (slovensko) v Mariboru. Ne bo odveč, ako ju na kratko registriramo:

«Maitanz» je scensko delo v treh dejanjih s preprostim motivom: smrt mlade deklice. Šestnajstletna Annela umira na tuberkulozi. Čuti smrt za svojim hrbtom in že ugašajočih oči gleda na zelene trate in posluša godbo, ki vabi na majniški ples. Tik njenega bivališča prireja krčmar planinski majales, njene sovrstnice plešejo, mizarjev sin, ki je včasih stal pod njenim oknom, uka in se veseli spomladi. Vseh mladih šestnajst let se upira smrti in kliče življenja. Njena rednica ji čita molitve, da jo pripravi za smrt, ali Annela ponavlja zgolj ono: «Jezus, v tebi živim», upira pa se besedam «Jezus, v tebi umrjem». Planinski spokorniki in plesalci se vrste pod njenim oknom, pesem smrti se zliva s pesmijo življenja, procesija se spleta s plesom, šala z resnico, ali mladi Anneli so štete minute. In ko zunaj plešejo, vstane umirajoča s svojega naslanjača, zapleše in — umrje. Schönherr je obdelal ta motiv, ki ga najdemo v narodni poeziji raznih narodov, izredno pretresujoče. Pomlad na tirolskih gorah, šmarnice v gozdu, majniški ples na prostem pred krčmo, pa mlada deklica, čista, bela, nežnejša od šmarnic, ki umira v strastnem ognju koprnjenja in ljubavnega rajanja... Kakorkoli je Schönherr uporabil vso svojo tehniko in jezikovno rutino, da kar najbolj podčrta poezijo mlade smrti, je vendar dvomljivo, ali more taka drama doseči uspeh na odru. Vpriporitev bi jo utegnili kaj lahko skaziti in prevrniti v neprostoovoljno parodijo; pa tudi sicer bi bilo treba preveč potrpežljivosti, da človek gleda na odru vse nijanse umiranja in nič drugega kot umiranja sredi kipeče spomladi, med plesno muziko, ob dehtenju šmarnic.

Drama «Es» je scensko veliko zanimivejša. K. Schönherr je po študijah medicine in se je že v drami «Narrenspiel des Lebens» vglobil v tragičnost človeškega življenja z medicinske strani. V «Es» je pretresel problem dedičnosti tuberkuloze. Zdravnik, ki pripravlja epohalno znanstveno delo o dedičnosti tuberkuloze, čuti na samem sebi znamenja podedovane bolezni. Ker hoče biti dosleden, se varuje spolnega druženja z ženo, ki je polna zdravja in krvi. Nekega dne pa vendarle podleže njeni vabljivi materinski naturi in se združi, na kar postane žena noseča. Zdravnik se skesa svoje trenutne onemoglosti pred slo pohote in izrabi ženino omedlevico, da jo narkotizira ter ji v tem stanju odvzame plod. Žena je užaljena v dno duše, pa se vendarle pomiri. Nekega marčevega dne, ko zunaj piha spomladanski veter, se tuberkulozni zdravnik zopet vda materinskim vabam svoje žene, ko pa hoče znova izvršiti operacijo, se mu žena zoperstavi. Čuteč bližino smrti, se zdravnik zastrupi, a pred nastopom agonije zahteva od žene protistrupa. Tu pa v ženi vzkipi njeno dovolj poniževano ženstvo in po kratkem duševnem boju izroči moža njegovi usodi. Drama ima sicer psihološke vrzeli, toda v celoti je učinkovita. Schönherr je še enkrat dvignil prapor darwinizma in proglasil maksimo: Smrt slabim! Dobro pa je ponazoril boj med moškim — intelektualcem, bojevnikom, Hamletom — in med žensko, rojeno za materinstvo, igračko v rokah prirode. B. Borko.

Bibliografija.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Albreht Ivan, Ranjena gruda. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 104 str. Cena broš. 12 Din, vez. 17 Din. (Splošna knjižnica, zvezek 1.)

Golar Cvetko, Poletno klasje. Izbrane pesmi. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 184 str. Cena broš. 20 Din, vez. 24 Din. (Splošna knjižnica, zvezek 4.)

Jurčič Josip, Spisi. Osmi zvezek. Uredil Ivan Grafenauer. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1923. 215 str. Cena 20 Din, vez. 30 Din.

Kraigher Alojz, Mlada ljubezen. Roman. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1923. 261 str. Cena vez. 60 Din.

Krek Janez Ev., Izbrani spisi. Zvezek I. Mlada leta (1865.—1892.). Uredil Ivan Dolenc. Ljubljana. Založilo Društvo dr. Janez Ev. Krek v Ljubljani, v komisiji Nove založbe. 1923. 188 str. Cena broš. 45 Din, vez. 56 Din.

Levstik Vladimir, Gadje gnezdo. 2. izdanje. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1923. 162 str. Cena vez. 30 Din.

Lončar Dragotin, Politika in zgodovina. Nekoliko odgovorov na dnevna vprašanja. Ljubljana. J. Blasnik nasledniki. 1923. 154 str.

Maeterlinck Maurice, Modra ptica. Čarobna pravljica v šestih dejanjih in dvanajstih slikah. Prevel Jos. Bernot. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 120 str. Cena 16 Din.

Milčinski Fr., Gospod Fridolin Žolna in njegova družina. Veselomodre črtice. I. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 71 str. Cena broš. 8 Din, vez. 13 Din.

Murnik Rado, Na Bledu. Povest. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 181 str. Cena broš. 16 Din, vez. 22 Din. (Splošna knjižnica, zvezek 2.)

Petravič Ante, Treće studije i portreti. Split. Vinko Jurić. 1917. 175 str.

Prešeren, Poezije. Uredil L. Pintar. Peti natis. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1923. 217 str. Cena 20 Din.

Rozman Ivan, Nova erotika. Dissonance in akordi. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1923. 115 str. Cena vez. 30 Din.

Rozman Ivan, Testament. Ljudska igra v štirih dejanjih. Drugi popravljeni natis. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 105 str. Cena broš. 12 Din, vez. 17 Din. (Splošna knjižnica, zvezek 3.)

* **Spiridinović-Savić Jela**, Pergamenti. Našao i preveo brat u Hristu Stratonik-Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 72 str. Cena 20 Din.

Stritar Josip, Izbrani spisi za mladino. Priredila Fran Erjavec in Pavel Flerč. Z risbami okrasil Saša Šantel. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. LXX + 411 str. Cena vez. 60 Din.

Terminologija, začasna nemško-slovenska kemijska. Kot predlog znanstvenega osebja kemijskega instituta univerze Ljubljana. Uredil S. Ferjančič. Ljubljana. Založba kemijskega instituta univerze Ljubljana. 1921. Cena 100 Din.

Tolstoj L. N., Hadži-Murat. Roman. Poslovenil Vladimir Levstik. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1923. 153 str. Cena vez. 32 Din.

Veber France, Znanost in vera. Vedoslovna študija. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 254 str. Mehko vez. 65 Din, po pošti 1:50 več. (Pota in cilji, 15. in 16. zv.)

Výbor básní Ant. Aškerce. Přeložil Jaroslav Vrchlický. S úvodem dr. Jaromíra Boreckého. V Praze. J. Otto. 1923. 80 str. (Sborník světové poesie, svazek 143.)

Razpis pisateljske nagrade.

Ker se je izkazalo, da je bil rok, določen v razpisu pisateljske nagrade lansko leto, prekratek in pisatelji svojih konkurenčnih del niso utegnili dovršiti, razpisuje Tiskovna zadruga v Ljubljani *novi* nagrado v znesku

20.000 kron,

ki se izplača za najboljši, umetniško dovršeni pripovedni spis v obsegu 10 Zvonovih pol. - Roman se priobči v prihodnjem letniku „Ljubljanskega Zvona“ in se bo poleg nagrade honoriral še z običajnim pisateljskim honorarjem. - Konkurenčni spis (ako mogoče, pisan s strojem) naj se odda do 31. oktobra 1923. uredništvu „Ljubljanskega Zvona“ anonimno, z avtorjevim imenom v zapečatenem kuvertu. - Na kuvertu bodi poleg naslova delo označeno kot konkurenčni spis. - Snov spisu je lahko poljubna, edino merilo tvori estetsko-umetniški nivo vposlanega dela. - Za rokopise, ki bi pri nagradi eventualno ne prišli v poštev, a bi ustrezali literarnim zahtevam, si Tiskovna zadruga pridržuje pravico, da jih odkupi in priobči svoječasno v „Ljubljanskem Zvonu“.

Razsodišče za presojanje vposlanih rokopisov tvori poleg urednika „Ljubljanskega Zvona“ univerzitetni prof. dr. Ivan Prijatelj.

V Ljubljani, dne 1. februarja 1923.

Tiskovna zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.